

KINDERPARTICIPATIE

BIJ DE VORMGEVING VAN DE

PUBLIEKE RUIMTE

Inhoud

KINDERPARTICIPATIE BIJ DE VORMGEVING VAN DE PUBLIEKE RUIMTE	4
1 INTRODUCTIE	4
2. KIND IN DE STAD	5
2.1 BAND MET RUIMTE	5
2.2 VISIE OP RUIMTE	6
3. POSITIE VAN HET JEUGDWERK	10
4. PARTICIPATIE IN EEN ONTWERP	12
SOCIALE INNOVATIE	12
FYSIEKE INNOVATIE	14
5. POSITIE VAN HET BELEID	20
5.1 EEN KIND- EN JEUGDVRIENDELIJK BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST	20
5.2 BELANG VAN KINDER- EN JONGERENPARTICIPATIE AAN RUIMTELIJK BELEID	20
5.3 PLANNINGSINSTRUMENTEN: PARTICIPATIE IN ONDERZOEKSFASE	21
5.3.1 Gewestelijke planningsinstrumenten	21
5.3.2 Gemeentelijke planningsinstrumenten	22
5.3.3 Hefboomgebieden en richtschema's	22
5.3.4 Besluit: het belang van erkenning	23
5.4.1 Participatie en wijkherwaardering: Wijkcontracten	24
5.4.2 Integratie van kinder- en jongerenparticipatie in een lastenboek	25
5.5 VAN PLANNING NAAR INRICHTING: BELEIDSMATIGE INSTRUMENTEN BIJ LOKALE INGREPEN	27
5.5.1 Toe-eigening en betrokkenheid bij het ontwerpen van speelruimte	28
5.5.2 Participatie in de eigen leefomgeving	28
5.5.3 Drempels en uitdagingen	29
6. ALGEMEEN BESLUIT: MANIFEST	30
Uitgangspositie:	30
Een dialoog over ruimte:	31
Voorwaarden:	31
Doelstellingen op Lange Termijn:	32
Doelstellingen op Korte Termijn:	32
(Endnotes)	33

1 INTRODUCTIE

Tot op heden worden kinderen nog maar weinig betrokken bij de vormgeving van hun stad. Nochtans komen kinderen dagelijks in de openbare ruimte. Op uiteenlopende manieren gaan ze de confrontatie aan met gegeven ruimtelijke structuren. Kinderen gebruiken de openbare ruimte als plek om te spelen, te leren maar ook als netwerk van verbindingen tussen verschillende plekken. Vanuit dat handelen bouwen kinderen mee aan een openbare ruimte als levendige en sociale ruimte. Bij de vormgeving van de stad doen kinderen nog niet echt mee. Kinderen krijgen en nemen nog te weinig speelruimte in de beslissings- en creatieprocessen die de morfologie van een stad bepalen.

Vandaag stellen we vast dat de stedelijke leefomgeving in Brussel niet altijd even goed aansluit op de eigenheid van kinderen en de eisen die zij stellen aan hun omgeving. Brussel kent een manifest gebrek aan (speel)ruimte voor kinderen. Wanneer kinderen mogen en kunnen participeren kunnen ze hier zelf verandering in brengen. Als creatieve experts in ruimte kunnen kinderen zelf meebouwen aan een kindvriendelijke stad, een stad die luistert naar hun behoeften en noden. Daadwerkelijke kinderpacticatie bij de vormgeving van de openbare ruimte reikt bovendien verder dan het fysiek-ruimtelijk ontwerp. Participatie kan een sociaal proces zijn waarbij kinderen én volwassenen én structuren elkaar ontmoeten en leren omgaan met verschil. In dialoog met ontwerpers, beleidsmakers en andere betrokkenen wandelen kinderen de publieke ruimte binnen.

Sinds 2002 begeleidt Yota! (JES vzw Brussel) inspraak- en participatieprocessen bij (her)inrichtingsprocessen in Brussel. Vanuit verschillende samenwerkingsverbanden streven we naar meer betrokkenheid van kinderen bij de vormgeving van hun stad. Vanuit JES vzw, alleen of samen met overheden, ontwerpers, studiebureaus, organisaties, scholen,... zorgen we ervoor dat de stem van kinderen meer gehoor krijgt in het debat. We doen dit via actie op het terrein, in dialoog met betrokken actoren en het brede publiek en via de ontwikkeling van methodieken. Doorheen de jaren hebben we heel wat kennis en expertise opgebouwd.

In onze zoektocht naar meer kinderpacticatie staan we niet alleen. De voorbije jaren zijn er op tal van terreinen en op verschillende niveaus inspanningen geleverd. Organisaties, overheden zowel lokaal als regionaal, studiebureaus en ontwerpers hebben zich ingezet voor een kindvriendelijke dialoog over ruimte. De voorgeschreven procedures en aangewende methoden genereren echter nog te weinig daadwerkelijke interactie tussen kinderen enerzijds en zij die beslissen over de vormgeving van de openbare ruimte anderzijds. Een grote groep kinderen wordt met deze instrumenten bovendien niet bereikt.

Op weg naar een stad op maat van alle kinderen wil Yota! de dynamiek voor meer kinderpacticatie versterken. Dit doen we door samen met, en voor verschillende betrokken actoren na te denken over de routes die we de komende jaren kunnen bewandelen. Yota! mikt op een netwerk van actoren die samen met kinderen willen bouwen aan een kindvriendelijke stad. Vanuit dat netwerk willen we kinderen ondersteunen bij het uitdrukken van hun visie op ruimte, hen betrekken bij ontwerpprocessen en hun van een eigen plek binnen de Brusselse institutionele context verzekeren.

Deze publicatie en het manifest vormen een aanzet voor een dialoog over kinderpacticatie, de totstandkoming van samenwerkingsverbanden tussen actoren die willen meewerken aan een kindvriendelijke stad. In wat volgt komen verschillende invalshoeken voor kinderpacticatie aan bod. Allen met hun eigen specificiteit maar noodzakelijk op elkaar afgestemd. Achtereenvolgens staan we stil bij de kinderen en hun relatie met ruimte, de positie van jeugdwerkers, het participatieproces parallel aan ontwerpprocessen en de mogelijkheden voor het beleid. We eindigen met het manifest als startschot voor een dialoog.

2. KIND IN DE STAD

Wie in een stad leeft, ziet dat kinderen op verschillende plaatsen in de stad opduiken. Zeker voor die kinderen die klein wonen is de openbare ruimte ook hun terrein. De straat, de (speel-) pleinen en parken vormen het decor voor diverse activiteiten en spelvormen. Bij gebrek aan speelruimte zijn kinderen bijzonder creatief. Plekken die eigenlijk niet voorzien zijn om te spelen worden tijdelijk omgetoverd tot een ruimte waar men alleen of in het gezelschap van anderen het avontuur, het spel of de rust opzoekt. Hun territorium beperkt zich, soms noodgedwongen, niet tot de formele speelplekken in de wijk.

Met de begrippen kindlint, speelweefsel en speelweb¹ wordt verwezen naar het netwerk van plekken en routes die kinderen gebruiken. Speelruimte beschouwt men hier niet als een verzameling van losse plekken maar als een weefsel van de routes waarmee kinderen hun plekken met elkaar verbinden. Op weg naar die speelruimten maar ook op weg naar school of de sportclub, familie,... maken kinderen gebruik van heel de stad. Dit doen ze alleen of in het gezelschap van een volwassene of een oudere broer of zus. Onderweg van de ene naar de andere plek krijgt het ruimtelijk netwerk van kinderen vorm.

2.1 BAND MET RUIMTE

Hoe kinderen de publieke ruimte gebruiken wordt beïnvloed door de band die ze met die ruimte ontwikkelen. Kinderen hebben er net zoals volwassenen behoefte aan om ergens bij te horen, zich ergens mee verbonden te voelen. Het zoeken naar verbondenheid raakt de leefomgeving in brede zin, inclusief de fysieke ruimte. Een gebrek aan verbondenheid met de omgeving kan leiden tot vervreemding, isolatie, passiviteit. Verbondenheid heeft te maken met identiteit. Het is in relatie met anderen en met de omringende wereld dat identiteit vorm krijgt. Een positieve identiteit gaat gepaard met het zich trots voelen op zijn eigen huis, vrienden, omgeving. Een positieve relatie met de omgeving zet aan tot actie, tot initiatief, tot betrokkenheid, tot cohesie.

Verbondenheid met je omgeving is iets dat men al jong kan ervaren; jong beleefd is oud gedaan. Daar moeten dan wel gelegenheden voor zijn. In de ontwikkeling van kinderen is het (leren) aangaan van verbinding een belangrijk proces. Het begint eenvoudig in het eigen gezin en breidt zich langzaam uit. De verbinding die kinderen met hun omgeving ontwikkelen, volgt een weg van eenvoudig naar complex. Ook de fysieke leefomgeving is van belang voor het ontwikkelingsproces van kinderen. De fysieke ruimte vormt enerzijds het decor waar dat proces zich tegen afspeelt. Het schept voorwaarden voor tal van ontwikkelingsmogelijkheden. Anderzijds kan de fysieke ruimte zelf actief meebouwen aan de ontwikkeling van jonge mensen. Ruimtelijke elementen kunnen stimuleren tot bewegen, grensverleggend zijn, en uitdagingen op maat bieden. De fysieke ruimte wordt in verband gebracht met de motoriek, cognitieve vaardigheden, creatieve en sociale vaardigheden van kinderen en volwassenen. De band die kinderen ontwikkelen met de stedelijke ruimte hangt volgens Van Vliet² af van wat kinderen weten over hun omgeving, wat ze er doen en wat ze ervoor voelen

Kennis

Kinderen gebruiken de ruimte op een meer intuïtieve en routinematige manier. Onder intuïtief begrijpen we de capaciteit om op een bepaald moment de meest 'juiste' beslissing te nemen, zonder dat men daarvoor inzicht heeft in de onderliggende context. Ze hebben niet altijd een nauwkeurig idee van hoe het territorium van een stad er in zijn geheel uit ziet. Ze lezen de wereld om hen heen op een andere manier. Ze zijn kleiner en gebruiken hierdoor andere oriëntatiepunten. Op ooghoogte van kinderen is het moeilijk om een overzicht te hebben van bijvoorbeeld een straat. Grote objecten zoals geparkeerde auto's vullen nogal snel hun blikveld. Kinderen worden ook sneller afgeleid. Door dat ze kleiner zijn maar ook omdat ze niet alles in termen van functies zien, zien kinderen andere routes dan volwassenen. Van Duijn³ wijst op het belang van afbakenen bij kinderen. Kinderen houden ervan om sociale relaties in de ruimte uit te beelden. Dit is mijn deel en jij moet daar blijven. Deze zin voor afbakening verklaart waarom kinderen van overgangszones houden. Grenzen maken de wereld rondom hen overzichtelijk.

Ook jongeren houden van afbakenen. Met hun groep bakenen ze een eigen terrein af. Bij jongeren is vooral het proces van oriëntatie belangrijk. Als jonge mensen zijn ze op zoek naar iets en ze ontwikkelen nieuwe strategieën voor de organisatie van hun dagelijkse routine. Jongeren zijn ook meer vertrouwd met technologie, meer zelfs dan vele volwassenen. Hierdoor kunnen ze zelfs een voorhoede zijn van een nieuwe vorm van ruimtelijke organisatie.

Gedrag

Kinderen hebben net zoals volwassenen te kampen met fysieke beperkingen oftewel de grenzen die worden bepaald door hun fysieke verschijning. Anderzijds is het wel zo dat kinderen, met hun zin om dingen uit te proberen en te ontdekken, in de ruimte meer actief, experimenteel en ongeremd zijn dan volwassenen. Ze bekijken de ruimte ook heel multifunctioneel. Door hun verbeeldingskracht gaan ze ruimte op een verfrissende manier gebruiken. De ruimtelijke structuur van een stad krijgt andere betekenissen. Een drukke straat is al snel een barrière terwijl een stoep wordt omgedoopt tot een speelruimte. Door middel van hun gedrag tonen kinderen nieuwe mogelijkheden voor de stad. Hun gedrag is niet onbeperkt en zal voor een groot deel bepaald worden door de bewegingsvrijheid die ze van thuis uit krijgen.

Hoe ouder kinderen worden hoe meer bewegingsvrijheid ze krijgen en hoe meer ze andere plaatsen gaan opzoeken. Kinderen worden ook geremd door de fysieke ruimte zelf. Sommige ruimten zijn weinig of niet toegankelijk voor kinderen. Ook hier kan tijd een rol spelen. Bepaalde plekken zijn voor kinderen verboden terrein.

Affectie

Kinderen appreciëren net zoals volwassenen de kwaliteitsvolle ruimten. Als kinderen mogen kiezen dan gebruiken zij enkel ruimten waarvoor ze genegenheid voelen. De affectie voor de omgeving hangt nauw samen met de leeftijd. Bij jonge kinderen zal vooral de directe woonomgeving worden gewaardeerd. Die plek is gekend en de familie is nabij. Naarmate kinderen opgroeien zullen andere factoren meer een rol gaan spelen (Van Vliet, 1980).

Ook de aanwezigheid van *andere mensen* kan de band met de omgeving versterken: Kinderen blijken meer vertrouwen te hebben in hun omgeving als er gekende volwassenen in de buurt zijn. De nabijheid van het ouderlijk huis met zicht op de openbare ruimte is niet onbelangrijk. De aanwezigheid van andere mensen kan ook in de omgekeerde richting werken. Een groepje jongeren kan een gevoel van sociale veiligheid oproepen maar kan ook angst oproepen.

De wijze waarop kinderen gebruik maken van de stad, zal niet voor elk kind hetzelfde zijn. Het ruimtegebruik van kinderen kan onder druk staan van kenmerken als geslacht en leeftijd maar ook de cultuur, sociaal- economische status van de ouders, woonplaats kunnen een invloed uitoefenen. Zeker in een heterogene stad als Brussel zullen er verschillende ruimtelijke patronen bestaan. Kinderen doen ook niet op ieder moment hetzelfde. Waar en hoe kinderen de stad gebruiken zal afhankelijk zijn van de periode in het jaar, het moment in de week en het tijdstip van de dag.

2.2 VISIE OP RUIMTE

In hun dagelijkse omgang met ruimte ontwikkelen kinderen een beeld van de stad. Elk kind draagt zo een beeld met zich mee. Hun eigen ervaringen in combinatie met een collectief geheugen geven vorm aan hun beeld van de stad. Net zoals volwassenen ordenen kinderen informatie van de stad in een mentale kaart. Een mentale kaart van een kind is de persoonlijke plattegrond van dat kind. Die kaart geeft de stad weer vanuit een kinderperspectief. In de weergave van hun mentale kaarten kunnen kinderen patronen van ruimtegebruik en de voor hen betekenisvolle plekken tonen.

Kevin Lynch ⁴ onderzocht de totstandkoming van een perceptie op ruimte en kwam tot de conclusie dat mensen hun beeld van de stedelijke ruimte vormgeven met behulp van een aantal categorieën: paden, hoeken, knopen, herkenningpunten en deelbuurten of -zones. Bij elke mens, jong en oud, vallen deze ruimtelijke elementen samen in een mentaal beeld van de stad. Ze dragen bij tot de verbeeldbaarheid van een stedelijke omgeving of tot de constructie van een identiteit.

De elementen van Lynch helpen bij het weergeven van een mentale kaart. Men kan een start nemen met de algemene structuur van de wijk of dat deel van de omgeving waarover men wil spreken. Daarop kan men de betekenisvolle stedelijke ruimten aanduiden. Met hun aanduidingen schetsen kinderen een beeld van wat ze weten over de omgeving. In hun tekeningen kunnen gevarenczones, grenzen, een centrum,.. te voorschijn komen. Het ruimtelijk netwerk of de structuur kan vervolgens nog eens worden opgedeeld volgens ordeningscategorieën die kinderen zelf hanteren om hun ruimte overzichtelijk te maken. In hun weergave komt de manier waarop zij hun ruimte lezen te voorschijn.

- ▶ **Lijnen:** Routes die kinderen gebruiken om zich te verplaatsen
Grenzen waar kinderen op botsen

- ▶ **Punten:** Knooppunten waar kinderen vertoeven
Oriëntatiepunten als wegwijzers in de ruimte
Landmarks met een symbolische functie voor kinderen

- ▶ **Zones:** Activiteitszone waar kinderen gespreid vertoeven
Gevaarzone waar kinderen zich niet sociaal- of verkeersveilig voelen

Het beeld dat een kind heeft over de stedelijke ruimte komt vaak niet overeen met de vertrouwde weergave van een stad. Mentale kaarten kunnen ook onderling van elkaar verschillen. Een mentale kaart is altijd een reductie van de werkelijkheid en belangrijke elementen kunnen worden uitvergroot. Dat uitvergrooten kan beïnvloed worden door het moment waarop men een kaart tekent. Het ruimtegebruik van kinderen vindt plaats op een tijdslijn en afhankelijk van het moment waarop en waarover men wil vertellen kunnen bepaalde activiteiten in de ruimte uitvergroot worden. Een kaart kan ook weergeven wat kinderen voelen in de stad. Plaatsen, lijnen en zones kunnen ook in verband gebracht worden met de emoties die men er ervaart. Dit kan op retrospectieve wijze gebeuren maar ook ter plekke, tijdens een speelse wandeling doorheen de wijk.

De mentale kaart van kinderen kan tot uitdrukking komen in tekeningen maar ook in mondelinge, audio- en video-verslagen. Het tekenen en registreren kan een emancipatorisch proces op zichzelf zijn. Kinderen worden aangemoedigd om via verschillende media hun kennis, know how en ervaring uit te drukken. Met behulp van media als videocamera's, GPS-toestellen, internet, ..wordt zeggenschap bij kinderen gestimuleerd en versterkt. Het in beeld brengen kan er zelf toe bijdragen dat kinderen zich meer bewust worden van de sociale en fysieke ruimte en de band die zij en anderen met die ruimte ontwikkelen.

URBAN MEDIATOR: KarAkol (www.karakol.be):

KarAkol is de Brusselse huisjesslak die zowel Frans- als Nederlandstalige kinderen (10 -12j) meeneemt doorheen het hele Brusselse Gewest op zoek naar leuke en minder leuke plekken in hun buurt. Het is een digitaal instrument dat kinderen helpt bij het weergeven van hun mentale kaarten.

KarAkol maakt het voor kinderen mogelijk om op basis van een bestaande kaart hun eigen ruimtegebruik op een vlotte en speelse manier digitaal weer te geven. Kinderen kunnen bekende routes en plekken in kaart brengen van zodra ze beschikken over een account op de site. Zo kunnen ze onder andere de weg naar school aanduiden. Deze weg wordt geregistreerd op de website. Alle 'anonieme' resultaten zullen samen op één scherm te zien zijn, waardoor duidelijk wordt welke wegen kinderen gebruiken en welke wegen niet. Het spreekt voor zich dat dit mentaal stadsplan een handige tool kan zijn voor de planning van een kindvriendelijke stad.

Kinderen kunnen hun mening kwijt via de huisjesslak die ze her en der in het Brusselse Landschap kunnen plaatsen. Bij elke slak is er ruimte voor commentaar voorzien. Verschillende kinderen kunnen eenzelfde plek een score geven. De gemiddelde score bepaalt de kleur van de slak. Kinderen kunnen hun mening kwijt onder de vorm van woorden maar ook onder de vorm van foto- en/of videomateriaal dat ze zelf kunnen opladen. De input van de kinderen gebeurt gericht door een reeks van categorieën waarover kinderen zich kunnen uitspreken. Door een uitspraak te verbinden met een categorie krijgt die uitspraak meer betekenis.

KarAkol maakt gebruik van de combinatie van populaire internettoepassingen zoals You Tube, Google Maps en Picasa. Deze courante, wijdverspreide toepassingen zijn gebruiksvriendelijke en moeten drempelverlagend werken. Yota! wil alle kinderen en jongeren betrekken bij de dialoog over ruimte en heeft zich bij de ontwikkeling van dit digitaal instrument gebaseerd op het meest voorkomende internetgebruik bij kinderen en jongeren. Tijdens de workshops kunnen kinderen hun internetvaardigheden aanwenden maar ook versterken. Yota! biedt ondersteuning in het gebruik van verschillende communicatiemedia en geeft kinderen op die manier ook in de virtuele ruimte een duw in de rug.

Vanuit hun ervaring en beleving hebben kinderen iets te vertellen over de mate waarin ruimtelijke elementen effect hebben op een positieve beleving van de stad en uiteindelijk ook op het gebruik van die stad. In dialoog met kinderen kan men de stap zetten van een 'nog niet mening' naar de erkenning van het hebben van een mening. Door aan de slag te gaan met ruimte worden kinderen geconfronteerd met de ruimtelijke ordening en de architectuur in de stad. Ze leren gaandeweg op een andere manier kijken naar de ruimte die ze dagelijks gebruiken. In de lagen, bouwstenen, structuren en weefsels van hun stedelijke omgeving, in hun wisselende acties, verplaatsingen en interacties met andere mensen, vinden we samen aangrijpingspunten voor een kindvriendelijke stad. Gebreken en kansen komen naast elkaar op de kaart te staan. Er worden nieuwe concepten, wensbeelden en nachtmerries bedacht. Vanuit het dromen, het filosoferen, de dialoog kan een nieuwe vormtaal ontstaan, een gezocht kleurenpalet, een vraag voor verandering in de straat, het plein, het stedelijk landschap. Kinderen kunnen bijdragen tot een visie en doelstellingen voor de toekomst van een stad. Jonge perspectieven breken muren open.

Methodiek: ZAPSTAD

Zapstad 10 is een dagtocht voor Brusselse scholen waar kinderen via een cartografisch spel hun eigen schoolbuurt in kaart brengen. Vanuit hun eigen verhalen komt hun perspectief op de ruimtelijke organisatie van de wijk te voorschijn. Tegelijkertijd is het een ontmoeting met een misschien nog ongekend aanbod aan infrastructuur en organisaties. Het project kent drie fasen:

1. Inventarisatie: Zapstad 10..begint met een gezelschapspel op basis van een stratenplan. Spelenderwijs worden kinderen aangemoedigd om hun verhaal te doen en hun wijk op een andere manier te ontdekken.

2. Confrontatie: De resultaten van het spel vormen op hun beurt het vertrekpunt voor een wandeling door de wijk. Als ware reporters brengen kinderen met tal van media hun wijk in beeld. Uitspraken en ideeën worden getoetst aan de realiteit en er is meer ruimte voor verdieping en argumentatie. Mede door de het gebruik van media wordt die reflectie gestimuleerd en mogelijk gemaakt.

3. Registratie: Terug op school wordt de verzamelde informatie digitaal verwerkt met behulp van KarAkol.

Zapstad 10.. is het product van een samenwerking tussen Yota en Brusselse Stadsklassen, een ander deelwerking van JES vzw. Met dit project willen we leerlingen van het vijfde en het zesde studiejaar aanmoedigen om zich uit te spreken over de manier waarop zij de schoolomgeving waarnemen en ervaren en de mate waarin ze de aangeboden mogelijkheden kennen en gebruiken. De resultaten van Zapstad worden meegenomen en geïntegreerd in een project voor een Brussels Kindvriendelijk Netwerk.

3. POSITIE VAN HET JEUGDWERK

Het initiatief voor een dialoog over ruimte kan van onderuit of van bovenaf komen, of het is een gevolg van een interactief proces tussen volwassenen en kinderen en of jongeren. Zo kunnen ouders als reactie op een tekort aan speelruimte in de buurt in de zomer een tijdelijke speelstraat op richten en daarmee een dialoog over speelruimte op gang brengen. Het initiatief kan ook van de overheid, een school of een jeugdorganisatie komen. Eén of meerdere kinderwerkingen kunnen de beslissing nemen om samen met de kinderen in actie te treden.

Casus wijkcontract Kaaïen:

Naar aanleiding van het Wijkcontract Kaaïen besliste WMKJ Chicago in 2006 om, in samenwerking met Yota!, een participatietraject te ontwikkelen. Op een ludieke, kindvriendelijke en eenvoudige wijze moest het mogelijk zijn kinderen te laten participeren in het wijkcontract, zodat deze hun mening kunnen uiten over de toekomst van de buurt waarin ze leven. Chicago vervult in de wijk voor veel kinderen en jongeren immers een signaalfunctie en wilde met dit project tegemoet komen aan volgende problematiek: "Kinderen maken een wezenlijk bestanddeel uit van het stedelijk weefsel en zijn belangrijke en intensieve gebruikers van de openbare ruimte. Nochtans worden zij zelden of nooit betrokken bij de vormgeving van hun buurt. Het valt ook op dat heel wat gezinnen met jonge kinderen er voor gekozen hebben zich in de wijk te vestigen. Heel wat van deze gezinnen vinden Brussel echter allesbehalve kindvriendelijk. Kinderen wonen wel in hun wijk en zijn actieve gebruikers van de openbare ruimte, maar kennen zelden de geschiedenis en achterliggende structuur ervan. Ze voelen zich ook zelden deelgenoot van hun wijk en de evoluties die deze doormaakt."

Om voluit de participatiekaart te trekken koos Chicago, als gevestigde waarde in de wijk, ervoor om een samenwerking aan te gaan met Yota! Deze combinatie maakte het mogelijk om vanuit een jeugdorganisatie én in samenwerking met basisschool De Kleurdoos, waar veel Chicago-kinderen naar school gaan, een participatietraject te starten, gekaderd in het Wijkcontract Kaaïen. Om de vinger aan de pols te houden en de activiteiten breder te kaderen, kwam een dialoog met de stad Brussel, de beleidsverantwoordelijken van het wijkcontract en Chicago/Yota! tot stand.

De rol van het jeugdwerk hoeft zich niet te beperken tot het injecteren, het geven van prikkels. Jeugdwerkers kunnen de dialoog over ruimte levendig houden door het regelmatig organiseren van ontmoetingen tussen kinderen en de andere actoren. Een regelmatige herhaling kan er toe leiden dat kinderen zich meer vertrouwd gaan voelen met een project voor de wijk. Dit verhoogt de kansen op participatie. Een wederzijdse dialoog komt immers maar op gang wanneer kinderen zich op hun gemak voelen binnen de setting van een project.

Het vertrouwen in een project kan gaandeweg groeien maar een goede introductie is onontbeerlijk om een onjuiste beeldvorming en vroegtijdig afhaken te voorkomen. Bij de start van een project moeten deelnemers en geïnteresseerden op de hoogte zijn van de aanleiding, de doelstellingen en de gevraagde betrokkenheid. Doorheen het project kan men bouwen aan een vertrouwensvolle maar ook kritische en dynamische sfeer door het combineren van een accepterende, uitnodigende en volgende houding met een kritische en actieve houding. De antwoorden van kinderen vragen niet om een oordeel maar wel om argumentatie. De begeleider kan kinderen actief vragen om nadere uitleg en verfijning van hun antwoorden. Wanneer kinderen niet willen praten over ruimte, hoeven ze daar niet toe verplicht te worden. Iedere vorm van dwang is overbodig en ongewenst. Dwang leidt bovendien meestal tot nietszeggende bevestigende of sociaal wenselijke antwoorden.

Wanneer kinderen niet verbonden zijn met jeugdwerk kunnen we kinderen en hun ouders rechtstreeks aanspreken in de openbare ruimte, op de plaats waar ze in hun vrije tijd zijn. We kunnen dit doen door het opzetten van een laagdrempelige activiteit alleen of in samenwerking met lokale verenigingen, scholen, sportclubs,...

Project Bouwspelplaats:

Voor de 2^e maal op rij organiseerde Yota! in de zomer van 2008 een tijdelijke half- open bouwspelplaats op Thurn & Taxis. Met deze activiteit wil Yota! kinderen uit de buurt van T & T betrekken bij de ontwikkeling van hun woonomgeving. Het is een tijdelijk project van ervaringsgericht leren met een hoog participatief gehalte. Kinderen kunnen gedurende een hele maand meebouwen aan een avontuurlijke speelruimte op een nabijgelegen maar niet zo vanzelfsprekend terrein. Een enthousiaste en dynamische groep van begeleiders zorgt ervoor dat het bouwen op een ongedwongen manier veilig verloopt.

Op de bouwspelplaats werkt Yota! laagdrempelig door te werken volgens de drie uitgangspunten:

1. Actief aanspreken van kinderen of jongeren. Via flyering en mondelinge reclame in de wijk zoeken we de kinderen op en nodigen we ze uit om mee te komen spelen op de bouwspelplaats.

2. Half- open en vertrouwde speelformule. Een activiteit wordt een vertrouwd gegeven in de wijk. Ook via de begeleiding willen we die vertrouwdheid stimuleren. In onze zoektocht naar begeleiding werken we samen met lokale jeugdorganisaties en spreken we zoveel mogelijk jongeren uit de buurt aan.

3. Participatieve activiteit. Yota creëert een kader waarbinnen kinderen kunnen bouwen aan hun eigen stad op een voor hen nog ongekend terrein. Via een meer uitgediept participatietraject kunnen kinderen zich uitspreken over de fysiek -ruimtelijke kwaliteit van hun woonomgeving vandaag, en in de toekomst

4. PARTICIPATIE IN EEN ONTWERP

Ruimtelijke praktijken zijn voor de meeste kinderen nog een onbekend terrein. Veel actoren die beslissen over de vormgeving van de stad zijn op hun beurt nog niet vertrouwd met de leefwereld van de jongste inwoners van de stad. Tussen kinderp participatie en ontwerp gaapt nog altijd een kloof. Het bestaande ruimtegebruik, de kennis en de mening van kinderen komt nog te weinig rechtstreeks tot bij de ontwerper. Yota wil die kloof overbruggen en mikt op een interactie tussen kinderen enerzijds en ontwerpers anderzijds om zo te komen tot meer kindvriendelijke ruimtelijke ingrepen in de stad. In wat volgt schetsen we aan de hand van een aantal punten een model voor kinderp participatie. Met dit model streven we zowel sociale als fysieke innovatie na. Het is een eerste aanzet voor een constructieve wisselwerking tussen ontwerpers enerzijds en kinderen anderzijds.

SOCIALE INNOVATIE

Vele van de gekende participatiemethoden zijn ondertussen verouderd. Er schuilt nog een top down model achter waarbij gebruikers van de openbare ruimte inclusief kinderen op een weinig actieve manier betrokken worden bij de vormgeving van de stad. Een ontwerp voor de publieke ruimte moet kunnen evolueren in samenspraak met kinderen en andere actoren in de ruimte. Kinderen maken dagelijks gebruik van die ruimte en als experts in ruimte hebben ze een betekenisvolle rol te spelen in het ontwerpproces. Samen met de andere betrokkenen kunnen ze meewerken aan een project voor de publieke ruimte. Door kinderen samen met andere actoren te betrekken bij het ontwerpen krijgt een ontwerpproces een emancipatorische oriëntatie. Het meedoen aan de planning en inrichting van een openbare ruimte stimuleert en creëert bij hen een gevoel van serieus genomen te worden, van erbij te horen en van vertrouwen. Tegelijk verhoogt kinderp participatie bij een ontwerpproces ook de kans op een positieve band met het uiteindelijke resultaat in de ruimte. Via participatie verhoogt men de betrokkenheid en uiteindelijk ook het draagvlak voor fysieke-ruimtelijke ingrepen. Uiteindelijk zal het ontwerp zowel een plaats moeten vererven in de fysieke als in de sociale ruimte van de stad.

Een actieve vorm van participatie heeft invloed op de praktijk van de architectuur. Door te kiezen voor participatie verschuift in het ontwerpproces het accent van de vormgeving van tastbare objecten naar sociale processen. Het erkennen, organiseren en ondersteunen van een dialoog met verschillende belangengroepen waaronder kinderen vraagt aan ontwerpers enerzijds een extra tijdsinvestering en een grote luisterbereidheid maar anderzijds komt het vaak voor dat men via participatie dezelfde belangen als de ontwerpers behartigt waardoor belangrijke beslissingen op die manier aan een democratische toetsing worden onderworpen. Werkelijk democratisch ontwerpen creëert betrokkenheid waardoor een breed draagvlak mogelijk wordt. Architecten en stedenbouwkundigen kunnen zelf de motor zijn achter samenwerkingsverbanden met kinderen en andere belangengroepen. Eventueel kiest men voor een tussenpersoon of organisatie die bemiddelt tussen hen en de gebruikers van de ruimte waar ze willen ingrijpen. Men doet er goed aan om op voorhand te beslissen over wie voor wat verantwoordelijk is zodat latere misverstanden kunnen worden vermeden.

Inspraak bij de heraanleg van het Schweitzerplein in Sint-Agatha- Berchem:

Voor de heraanleg van het Schweitzerplein in Sint- Agatha- Berchem organiseerde Minister van Openbare Werken Pascal Smet in 2007 een ontwerpwedstrijd. Uit de 6 geselecteerde kandidaten koos Minister Smet voor het ontwerp team B612associates en T2 Spatialworks. De opdracht voor de winnende ontwerpers bestond uit een Stedenbouwkundige en architecturale studie, alsook de organisatie van burgerinspraak.

In het winnende projectvoorstel doken verschillende vernieuwende ideeën op zoals de constructie van een artistieke installatie en een inspraakkiosk en een happening voorafgaand aan het hele project. Tijdens het hele ontwerpproces introduceren zij ook andere instrumenten zoals een website, vergaderingen en formulieren met vragen. Via deze methodieken, aanwezig van begin tot eind van de inspraakprocedure rond het project, mikken de ontwerpers op een interactieve uitwisseling tussen alle partijen die betrokken zijn bij het te herinrichten Schweitzerplein. Op die manier willen de ontwerpers komen tot een vorm van medebezit, een toe-eigening en wederzijds begrip van het plein, rekening houdend met de verschillende standpunten en een mede-opbouw van de toekomstige bestemming.

Voor de realisatie van burgerinspraak hebben de ontwerpers zich gericht tot verschillende doelgroepen waarop zij hun inspraakmethodieken hebben afgestemd. Naast 1) handelaars, 2) foorkramers, 3) volwassenen die niet tot voorgaande groepen behoren, werden ook 4) kinderen uitgenodigd voor inspraaksessies. Deze indeling was willekeurig en is gebeurd op basis van de wil om met verschillende werkgroepen in verschillende workshops van elkaar te onderscheiden, rekening houdend met de beperking in tijd en middelen.

Het studiebureau B612associates organiseerde in samenwerking met de gemeente verschillende inspraakmomenten met kinderen. Op verschillende tijdstippen tijdens het ontwerpproces zijn sessies georganiseerd. Dankzij de samenwerking met de scholen waarmee Yota! vooraf een enquête had verricht, hebben de ontwerpers de kans gehad om een hele reeks van workshops te organiseren met dezelfde kinderen gedurende een heel schooljaar. Daardoor kon er een zekere continue dialoog ontstaan. Dit was bijvoorbeeld niet het geval bij de senioren waar de deelnemers van sessie tot sessie veranderden. In dat geval wordt participatie al gauw iets informatief in plaats van iets interactief. Tot op heden hebben er op vier momenten in het herinrichtingsproces sessies met kinderen plaatsgevonden.

Yota! heeft B612associates ondersteuning geboden waar dit mogelijk was. In samenwerking met Yota is gezocht naar een vorm van participatie die voortbouwde op het plannings- en ontwerpproces. Op verschillende momenten in het planningsproces werd Yota! geraadpleegd voor advies en samenwerking. Dit gebeurde meestal naar aanleiding van een komende sessie met kinderen. Tijdens deze sessies was Yota! ook aanwezig.

FYSIEKE INNOVATIE

Vanuit een participatieproces met kinderen streeft men naar een kindvriendelijk programma voor de wijk, de stad en de regio. Op elk schaalniveau zijn er mogelijkheden voor een dynamisch programma waarin het volledige ruimtegebruik van kinderen kan worden meegenomen. Kinderen gebruiken meer dan alleen de speelplekken. Op weg naar formele, informele en misschien zelfs blinde plekken doorkruisen kinderen gehele stadsweefsels. Al dan niet in het gezelschap van volwassenen geven ze op die manier vorm aan hun ruimtelijk netwerk. Hun bewegingsvrijheid wordt beïnvloed door het aanbod van (speel)plekken maar ook door de fysieke en de sociale verbindingen tussen die plekken.

Een kindvriendelijke stad sluit aan op de wereld van kinderen en raakt daarbij de gehele publieke ruimte. In een kindvriendelijke stad worden kinderen aangemoedigd om zich zelfstandig en vrij van de ene naar de andere plek te bewegen. Kinderen krijgen er ook de kans om zelf op avontuur te gaan en andere ruimtegebruikers te ontmoeten. Dit vraagt om een kindvriendelijke stedenbouw waarin er plaats is voor een dynamisch netwerk dat de sociale en fysieke verbindingen tussen verschillende voor kinderen belangrijke plekken mogelijk maakt. Een kindvriendelijk netwerk kan zich op verschillende schaalniveaus realiseren. Kiezen voor een kindvriendelijke stad betekent niet dat men moet kiezen voor een stad als één groot speelpark. Een kindvriendelijk netwerk realiseert zich binnen een stadsweefsel zonder dat het dat weefsel volledig hoeft te bepalen.

Als planningslaag dient een kindvriendelijk netwerk een plaats te verwerven tussen de andere lagen die de vormgeving van de publieke ruimte bepalen. Het is pas in samenhang met andere planningslagen dat een kindvriendelijk netwerk zich kan realiseren. Door in te haken op de onderdelen van bestaande planningslagen wordt het netwerk een deel van het weefsel. Bestaande structuren en bestemmingen kunnen op die manier afgestemd worden op de noden en wensen van kinderen.

Participatieniveau

De mate waarin kinderen en of jongeren actief betrokken worden bij beslissingsprocessen kan nogal verschillend zijn. De metafoer van de participatieladder van Arnstein⁵ laat ons toe om verschillende participatieniveaus van elkaar te onderscheiden. Via de sporten van zijn ladder klimmen we van non-participatie, via raadpleging en overleg naar medezeggenschap. Vertaald naar ontwerp- en planningsprocessen geeft ons dit het volgende participatieperspectief:

Hoe hoger kinderen of jongeren op de ladder staan hoe meer invloed ze uitoefenen op de inrichting of planning van hun omgeving. Op de treden onderaan worden kinderen en jongeren geobserveerd en geïnformeerd. Hier is geen sprake van participatie. Halverwege de ladder bevinden ze zich in de zone van consultatie en inspraak. Op die trede

worden kinderen en jongeren uitgenodigd om te reageren, zich uit te spreken over plannen en voorstellen en zelf met suggesties te komen. Het niveau van informeren is overstegen maar er is nog geen sprake van zeggenschap in het proces van plannen of ontwerpen. Kinderen bereiken de top als er sprake is van gemeenschappelijke besluitvorming of medezeggenschap in een fysiek- ruimtelijk project. Hun visie wordt meegenomen in de gesprekken naar een beleidsbeslissing en naar de ontwerptafel. Op dit niveau beslissen kinderen mee over de vormgeving van de fysieke omgeving. Voor de vormgeving baseert men zich op de eisen, verlangens en criteria van de kinderen zelf. Naarmate ze klimmen krijgen kinderen meer verantwoordelijkheid en kunnen ze actiever deelnemen. Zolang er geen verantwoordelijkheid gedeeld wordt, dan participeren kinderen en jongeren eigenlijk niet.

Communicatie

Een belangrijke voorwaarde voor participatie is het toegankelijk maken van de taal en ideeën die tijdens een planingsproces gebruikt worden. Opdat men onderling kennis en ideeën zou kunnen uitwisselen, moeten kinderen inzicht krijgen in de plannen en het ontwerp voor hun omgeving. Pas dan kan kennis die door allerlei vormen van specialisatie en privatisering onbereikbaar is, worden gedeeld.

Voorbeeld van Communicatie bij het project dr. Schweitzer:

De taal van ruimtelijke planning en ontwerp is niet altijd toegankelijk voor kinderen. Het vakjargon van ontwerpers komt meestal niet in de buurt van de leefwereld van kinderen. Opdat kinderen plannen zouden kunnen lezen en evalueren, is er nood aan een vertaling. Abstracte concepten moeten duidelijk en begrijpelijk worden gemaakt. We illustreren dit met een voorbeeld uit het project voor de heraanleg van het Dr. Schweitzerplein te Sint-Agatha-Berchem (B612associates/ TSpacialWork):

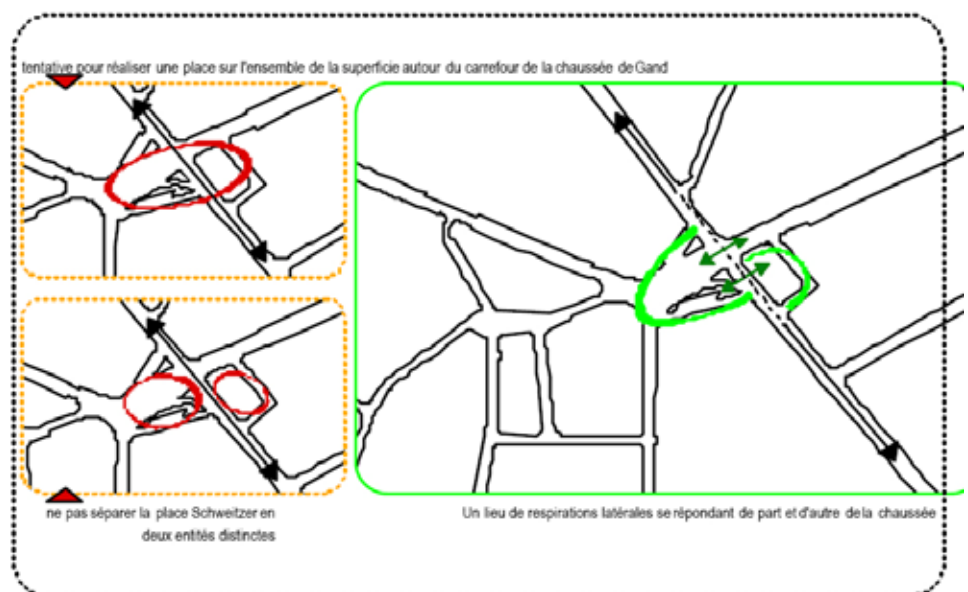
Vinden jullie ook dat het plein er vandaag nogal rommelig bij ligt? Zoja, kunnen jullie dit aantonen?

De ontwerpers willen opruimen. Ze willen af van de verschillende eilandjes voor voetgangers en de verkeerschaos. Hoe pakken de architecten van B612 Associates en T2 Spatial Work Bureau dit aan?

- Ze gaan verschillende verkeersstromen samenbrengen

- Ze gaan wandel- en ontspanningszones afbakenen

Vinden jullie dit een goede oplossing? Waarom wel? Waarom niet?

Het is van cruciaal belang dat ook de noden en wensen van kinderen zo goed mogelijk worden gecommuniceerd. Het verzamelen maar ook het registreren en het verwerken van informatie bij kinderen moet met de nodige zorg gebeuren. Om hun mening en ideeën een kans te geven in het ontwerp verloopt de communicatie bij voorkeur gestructureerd. Dit vergemakkelijkt de integratie in het ontwerp.

Communiceren gebeurt bij de bekendmaking van een project, op elk moment van het ontwerpproces en bij de terugkoppeling van iedere ontmoeting. Het uitwisselen van informatie en ideeën kan gebeuren met behulp van presentaties in 2 en 3D. Door het doordacht aanwenden van diverse media kan men de kwaliteit van communicatie met kinderen nog versterken. Participatie wordt compleet virtueel wanneer ook kinderen digitaal gaan. Door het gebruik van digitale geluidsopnemers, foto- en videocamera's en gekende internettoepassingen kunnen kinderen hun eigen op ervaring gebaseerde kennis produceren en communiceren. De door hen verzamelde data kan dan rechts- of onrechtstreeks een plaats krijgen in het proces van plannen en ontwerpen.

Participatiemiddelen

Naast media zijn er nog tal van andere hulpmiddelen die kinderparticipatie mogelijk maken. Zowel materiële als immateriële hulpbronnen kunnen worden ingezet. Sommige hiervan zijn zelfs noodzakelijk goed.

Als sociaal proces ontstaat kinderparticipatie binnen een netwerk van politieke en sociale actoren. Zo een netwerk kan kinderparticipatie mogelijk maken of tegenwerken. Er kunnen versterkende samenwerkingsverbanden opgezet worden maar er kunnen ook belangenconflicten opduiken. Niet iedereen zal even enthousiast reageren op de noden en wensen van kinderen. Het succes van kinderparticipatie is afhankelijk van de relatie met andere sociale actoren en men doet er goed aan om op voorhand de politieke sociale context in kaart te brengen. Op basis van een analyse van die context kan men ervoor kiezen om op een bepaalde manier te gaan samen te werken.

Een van de redenen om te gaan samenwerken zou kunnen zijn dat de andere over kennis en expertise beschikt waarover men zelf niet beschikt. Kennis en expertise over het stadsproject en de context, maar ook kennis van participatiemethodieken kunnen bijdragen tot een geslaagd participatieproject. Weet een ontwerper vrij veel over speelruimte maar nog maar weinig over kinderparticipatie, dan kan een jeugdwerker met kennis van participatiemethodieken een zinvolle partner zijn.

De fysieke ruimte kan op haar beurt ingezet worden bij kinderparticipatie. De stedelijke ruimte waarover kinderen zich kunnen uitspreken kan zelf ingezet worden in een participatietraject. Dit kan bijvoorbeeld door kinderen ter plekke uit te nodigen om zich uit te spreken over de kwaliteit van de fysieke ruimte.

Een andere belangrijke factor bij bouwprojecten is de factor tijd. Meestal spreekt men over tijd in termen van een tekort. Ontwerpers beschikken over weinig tijd en een dialoog met kinderen vraagt tijd. Bij gebrek aan tijd wordt kinderparticipatie soms vooruitgeschoven, uitgesteld of gestopt. Dit kan bij kinderen en hun begeleiders verveling, vervreemding, onbegrip en zelfs frustraties oproepen. Om hieraan tegemoet te komen kan men op voorhand data vastleggen. Aangezien ontwerpprocessen onvoorziene wendingen kunnen nemen, zal men hierin flexibel moeten blijven. Tijd hoeft ook niet altijd een probleem te zijn. De lange periode waarbinnen een ontwerp ontstaat en zich realiseert, biedt juist meer mogelijkheden voor kinderparticipatie.

Participatieproces

Participatie kan zich beperken tot een eenmalig gebeuren of tot een reeks van losstaande acties gespreid over een korte of heel lange periode. Van zodra er sprake is van een proces wordt het echt interessant. Ideeën en meningen moeten immers over voldoende tijd beschikken om samen te kunnen groeien. Bij participatie als een proces krijgt de interactie tussen ontwerpers, kinderen en andere doelgroepen de nodige ruimte om te groeien, te botsen en te

verstrengelen. Die groeirimte is nodig opdat kinderen in openheid en op basis van gelijkwaardigheid via onderlinge dialoog hun noden en wensen zouden kunnen kenbaar maken op zo een manier dat ze gemakkelijk kunnen worden meegenomen in het ontwerp.

Een participatieproces vraagt om een strategische planning. Die planning moet afgestemd worden op het voorwerp en de fase waarin het ontwerpproces zich op dat moment bevindt. Op elk van deze momenten in het ontwerpproces kan men specifieke doelen formuleren waarop ook kinderen zich kunnen richten. Voor elke fase kunnen we specifieke methoden en technieken toepassen. De resultaten van elke sessie moeten daarbij op elkaar voortbouwen. Met enige zin voor abstractie maken wij een onderscheid maken tussen verschillende fasen in een ontwerpproces. Voor elk van die fasen beschrijven we een inspraakmethodiek. Naast een introductie op de methode reiken we ook een aantal technieken aan.

► **1 - Diagnose en analyse van de bestaande toestand:**

Tijdens de diagnose geven kinderen hun verhalen en uitspraken mee aan het studie bureau of de ontwerpers. Op hun beurt maken kinderen hier, misschien voor het eerst, kennis met de opdracht, perspectieven van ontwerpers en eventueel ook die van andere ruimtegebruikers. Je zou kunnen zeggen dat op dit moment geprobeerd wordt kennis te maken met de uitdaging die men gezamenlijk wil aangaan. In deze fase wordt er informatie verzameld over allerlei randvoorwaarden voor een kindvriendelijk project. Men denkt hier al na over eisen die men wil stellen aan het ontwerp. De interactie kan gestructureerd verlopen. Al naargelang de gekozen thema's kan men kiezen voor meer specifieke onderwerpen die men al naargelang, als probleem of als kans benadert. Met de verzamelde informatie gaat het studie bureau vervolgens aan de slag om te komen tot een synthese. Vaak komen hier al de eerste oplossingen of mogelijkheden boven drijven.

Technieken:

MEEDOEN, MEESPELEN
ENQUÊTES AFNEMEN
TER PLEKKE INTERVIEWEN
GROEPSDISCUSSIES
VIDEO & AUDIO-REGISTRATIE
CARTOGRAFIE

Karakol in de analyse- fase

Voor hun analyses en ontwerpen maken architecten en stedenbouwkundigen gebruik van een plattegrond als model van de ruimte die ze willen (her)tekenen. Op een plattegrond kunnen verschillende lagen worden aangebracht. Naast de voor de hand liggende lagen zoals grondgebruik/functie en mobiliteitsnetwerk(en) kunnen ook minder voor de hand liggende lagen zoals een groen & blauw netwerk,.. een plaats verwerven. Ook de belangen van kinderen kunnen langs deze weg een plaats verwerven in ontwerp- en/of beleidsprocessen. Met behulp van deze stedenbouwkundige techniek kan een kindvriendelijk netwerk uitgetekend en verdedigd worden. Door het lagenspel komen verschillende belangen zichtbaar naast, of boven elkaar te staan en wordt een vergelijking, afweging en interactie mogelijk.

De patronen, evaluatie en ideeën die kinderen via Karakol uittekenen op Googlemaps kunnen zelf mee aan de basis liggen van een kindvriendelijk netwerk voor het Brussels Gewest. De interface geeft kinderen de kans om op een gestructureerde maar vertrouwde manier de voor hen relevante thema's en aandachtspunten naar voor te schuiven. In dialoog met kinderen kunnen ontwerpers de belangen van kinderen vertalen naar een laag die men hanteert als hulpmiddel bij de realisatie van een kindvriendelijk ontwerp.

► 2 - Concepten en visie:

Op basis van een diagnose en analyse komen ontwerpers via een synthese tot concepten en een visie voor hun ruimtelijk ontwerp. Men maakt hier de overstap van de bestaande toestand naar een gewenste toestand. Kinderen worden uitgenodigd om mee na te denken over een project in de toekomst. Tijdens deze fase projecteren ze hun verhalen en uitspraken over de bestaande toestand een aantal jaren vooruit. Hun verbeelding, tastzin en emoties worden hierbij aangesproken. In dialoog met andere actoren formuleren kinderen hun voorstellen. Hun praktijken, ideeën en mening vormen de basis voor kindvriendelijke ontwerpprincipes.

Technieken

VRAGENLIJST

COLLAGES

PLEINTJESPEL (ABC)

REFERENTIEMATERIAAL

DISCUSSIE

CHECKLIST

OBSERVATIE & INTERPRETATIE

Casus: Op stap met kinderen uit Molenbeek en Laken

In samenwerking met BEAM en Constant vzw organiseerde Yota! op de studiedag "Spreken Door Ruimte" een wandeling in de omliggende wijken van Thurn & Taxis. Tijdens deze wandeling volgden ontwerpers en vertegenwoordigers uit de jeugdsector de routes en routines van een aantal kinderen uit de buurt. Het ruimtegebruik, door de tieners zelf in beeld gebracht, vormde het vertrekpunt voor een dynamische oefening in ruimtelijk ontwerpen op maat van deze jonge mensen.

Aan de deelnemers werd gevraagd op een actieve manier na te denken over kindvriendelijke ingrepen in de morfologie van de wijk. Hiervoor volgden we een route zoals die dagelijks afgelegd wordt door enkele kinderen uit de buurt (deelnemers v.d. Bouwspeelplaats). We gingen daarbij op zoek naar bestaande ruimtelijke structuren. We verbeelden enkele "gewenste" ruimtelijke structuren (plekken en routes) rekening houdend met:

- kindvriendelijk netwerk
- favoriete plekken en frustraties

De ontwerp oefeningen van de wandeling worden verwerkt tot een laag die bovenop de laag van de kinderen komt. Deze oefening is bedoeld als voorbeeld van hoe je als ontwerper met gegeven data van kinderen aan de slag kan gaan.

<http://www.constantvzw.org/site>

► 3 - Voorontwerp:

En dan is het tijd voor een eerste ontwerp van de architect of stedenbouwkundige. Met een voorontwerp toont een ontwerper welk idee hij of zij voor de ruimte in gedachten heeft. Op dit moment kan de architect laten zien op welke manier hij of zij rekening houdt met de mening en ideeën van de kinderen. Hier wordt aange- toond hoe verhalen, meningen en ideeën in een ontwerp worden geïnterpreteerd. Het is een basisontwerp dat samen met kinderen en de bouwheer kan aangepast worden waar nodig.

Technieken:

SCHETSEN

MAQUETTE

► 4 - Inrichting & uitvoering:

Van zodra het ontwerp is goedgekeurd, wordt er nagedacht over de inrichting en de uitvoering van het project. Ook hier kunnen kinderen actief meedoen. Samen met hen kan worden gezocht naar een materialisatie voor het ontwerp. In afwachting van een nieuwe bestemming kunnen terreinen een hele tijd leeg staan. In dat geval kan men tijdelijk gebruik maken van die site. Via tal van terugkerende collectieve initiatieven worden kinderen uit de buurt betrokken bij een project in wording. De initiatieven kunnen zelf aan de basis liggen voor een participatietraject waarin kinderen hun wensen en noden formuleren en communiceren. Maar het tijdelijk gebruik kan zelf een bron van inspiratie zijn voor het toekomstig ontwerp.

Project Bouwspelplaats op Thurn & Taxis:

Na een eerste grote succes in 2007 stond Yota! vorig zomer opnieuw paraat op de nu nog braakliggende terreinen van Tour & Taxis. Een hele maand lang moedigden we kinderen uit de buurt aan om, met verschillende materialen, hutten en kampen te timmeren op het uitgestrekte terrein. Yota! wil op die manier een avontuurlijke speelruimte creëren voor kinderen in een grootstad die met een duidelijk gebrek aan (speel)ruimte voor kinderen kampt. Tegelijkertijd mikken we ook op kinderp participatie in het dossier Thurn & Taxis.

Tijdens deze tweede bouwspelplaats bereikten we een 150-tal verschillende kinderen. Zij konden allen hun hartje ophalen op het weidse terrein. Er werd lustig gebouwd: een uitkijktoren, een café, een hut met twee verdiepingen, een huis met een voortuintje... De fantasie van de kinderen reikte duidelijk ver. Drie keer kregen we af te rekenen met vandalisme, elke keer een grote teleurstelling, maar eveneens het signaal voor de start van een nieuw bouwavontuur. Om voor het project een zo groot mogelijk draagvlak te creëren vindt Yota! het belangrijk ook de ouders en buurtbewoners aan te spreken tijdens het hele gebeuren. Dat verliep dit jaar heel vlot: ouders kwamen heel spontaan het terrein op en lieten zich rondleiden door de kinderen.

Dat er nood is aan meer dergelijke initiatieven, of speelruimte voor de buurtkinderen tout court, kwam tijdens de bouwspelplaats dan ook vaak ter sprake.

Tot slot, maar niet onbelangrijk: Op ieder moment in het participatieproces moet het voor kinderen duidelijk zijn waar ze zich in het ontwerpproces bevinden. Het is ook van belang om bij elke nieuwe stap terug te grijpen naar de vorige zodat voor kinderen de continuïteit van het participatietraject zichtbaar wordt. Terugkoppeling bij participatie is van essentieel belang. Dit maakt het voor het mogelijk om een overzicht te behouden en het ontwerpproces kritisch op te volgen. Hun participatie aan een ontwerpproces eindigt met een evaluatie en waarom niet, met een groot feest ter plekke en in het gezelschap van de actoren die ze onderweg ontmoet hebben.

5. POSITIE VAN HET BELEID

5.1 EEN KIND- EN JEUGDVRIENDELIJK BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Yota! meent dat kinderen en jongeren als ervaringsdeskundigen beschouwd moeten worden. Kinderen en jongeren moeten niet alleen kunnen beschikken over openbare ruimte, maar moeten ook kunnen meepraten en meedenken over de inrichting ervan. Yota! tracht dit te verwerken in participatieacties en –trajecten. Vaak doen we dit op eigen initiatief, soms ook op vraag van de jeugdsector of beleidsniveau. Lokale participatieacties zijn interessant en nuttig, maar lijken vaak op accupunatuur. Het actieniveau heeft nood aan een gestructureerd kader waarbinnen participatie kan plaatsvinden. Daarom ijveren we voor een structurele inbedding van participatie in ruimtelijke ontwikkelingsprocessen. Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de belangrijkste Brusselse ontwikkelingsprocessen en onderzoekt op welke manier participatie in deze processen kan plaatsvinden. We vertrekken vanuit de grote algemene ontwikkelingsprocessen die richting geven aan stedenbouw en ontwerp, om te eindigen bij de meer lokaal gerichte ingrepen.

5.2 BELANG VAN KINDER- EN JONGERENPARTICIPATIE AAN RUIMTELIJK BELEID

Yota! is er van overtuigd dat de stadsomgeving in Brussel niet altijd even goed aansluit op de eigenheid van kinderen en jongeren, en de eisen die zij stellen aan hun omgeving. In Brussel is er duidelijk een gebrek aan (speel)ruimte voor kinderen en jongeren. Dat komt onder meer door de toenemende druk van mobiliteit, woonfaciliteiten en werkgelegenheid.

Het is een feit dat, vooral in de oudere Brusselse stadswijken, een hoge concentratie kinderen en jongeren – al dan niet gewild - zeer intensief gebruik maken van de openbare ruimte. Ze kennen, binnen een beperkte perimeteer, hun buurt vaak door en door. Onze ervaringen leerden ons dat kinderen en jongeren vaak een uitgesproken mening hebben over hun eigen leefomgeving. Als actieve gebruiker vinden we het belangrijk dat deze meningen ook gehoord worden. Toe-eigening, medezeggenschap en mede-eigenaarschap vormen daarbij belangrijke kernwoorden. In een democratische samenleving is de stem van kinderen en jongeren erg belangrijk. Tijdens de Yota!-studiedag 'Spreken door Ruimte' haalde Joris De Bleser volgende redenen aan⁶:

- ▶ Participatie van kinderen en jongeren aan (ruimtelijk) beleid draagt bij tot de creatie van een bijkomend en noodzakelijk draagvlak bij te nemen beleidsmaatregelen. Een draagvlak hoeft niet enkel van de politiek te komen, maar kan ook maatschappelijk bereikt worden. Participatie dwingt beleidsmakers tot het formuleren van goede en juiste argumenten om iets wel of niet te doen. Daarnaast is actieve betrokkenheid een goede zaak voor de democratische besluitvorming, kinderen en jongeren worden immers deelgenoot van het beleid. Ze worden mede-eigenaar en er wordt vermeden dat beslissingen boven hun hoofden gebeurt. Dat boezemt vertrouwen in.
- ▶ Participatie-initiatieven vormen een leerschool voor democratische besluitvorming: visievorming, ontwikkeling van meningen van kinderen en jongeren.
- ▶ Participatietrajecten zijn ook leertrajecten, ze zijn immers competentieversterkend. Het is een proces waarvoor de jonge deelnemers telkens opnieuw de kans krijgen om ervaringen op te doen en nieuwe dingen te leren. Ze worden geconfronteerd met verschillende meningen en leren hun eigen mening onder woorden te brengen.

Het economisch motief maakt dit – beleidsmatig – vaak een moeilijke overweging. Denken we bijvoorbeeld aan de Kanaalzone, een ‘industriezone’ gekoppeld aan enkele wijken met een grote groep kinderen en jongeren. Economisch gezien lijkt het vanzelfsprekend de focus te behouden op de industriefunctie van de zone. Kinderen en jongeren vervullen vanuit dat standpunt voor velen een ‘oninteressante’ rol.

Yota! – en met ons vele anderen – denkt daar anders over. Tijdens het slotmoment van de Staten-Generaal⁷ werd onlangs nog verwezen naar de kracht van de ‘jeugd’ bij de verdere ontwikkelingen en uitdagingen waar het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voor staat: “Brussel is het aan zichzelf verplicht een stad te zijn die de kansen van haar jongste telgen verhoogt en de jonge ouders – die het nodig hebben- ondersteunt, die de kinderen laat ademen en spelen... buiten hun vier muren, een stad die in al haar geledingen werd doordacht vanuit het standpunt van een kind. (...) De meerderheid van de Brusselse jongeren is geconcentreerd in de centrale wijken. Dit stadscentrum ontwikkelt zich langs het kanaal, nu nog het symbool van breuklijnen, maar dat eigenlijk het symbool van de sociale cohesie moet worden.”⁸

5.3 PLANNINGSINSTRUMENTEN: PARTICIPATIE IN ONDERZOEKSFASE

De planningsinstrumenten hebben een belangrijke invloed op de ruimtelijke ordening van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BHG). Ze zijn bepalend voor de ontwikkeling van het Gewest en de Brusselse gemeenten op langere termijn. Aan de hand van twaalf prioriteiten worden verschillende sociale en fysiek-ruimtelijke doelstellingen vastgelegd voor een bepaalde tijdspanne en op welke manier men die doelstellingen wil bereiken. Deze lange termijn maakt kinderparticipatie moeilijker. Voor kinderen en jongeren zijn zulke gewestelijke plannen vaak een ongrijpbaar fenomeen, waarvan de gevolgen zich pas laat zullen laten voelen. Anders dan bij de inrichting van een speelpleintje duurt het hier veel langer alvorens kinderen en jongeren het effect opmerken van het participatietraject. Tijdens de verschillende etappes kan de overheid inspraakmomenten organiseren, maar wettelijk gezien is ze daartoe niet verplicht⁹. Nochtans vindt Yota! het belangrijk dat ook in deze startfase de stem van kinderen en jongeren gehoord wordt. Het gaat dan niet om participatie bij de herinrichting van een concrete plek, maar om de onderzoeksfase die vaak erg bepalend is voor de verdere ontwikkeling van het ‘terrein’. Yota! is daarom volop voorstander van een grootschalig kwalitatief onderzoek dat peilt naar de beleving van kinderen en jongeren van de openbare ruimte in hun buurt. Een dergelijk onderzoek maakt het mogelijk een kindvriendelijk netwerk te introduceren. Bovenop de verschillende lagen die de Brusselse cartografie bepalen, vormt dit weefsel een allesomvattende laag, afgestemd op bevindingen, noden en behoeften van kinderen. Beleidsmatig wordt het mogelijk dit weefsel te consulteren en te verdiepen.

5.3.1 Gewestelijke planningsinstrumenten

Yota! stelt vast uit eerdere projecten en contactmomenten dat kinderparticipatie op het gewestelijke niveau geen evidente stap is. Veelal wordt verwezen naar de lokale autoriteiten. En inderdaad, participatie op een lokaal niveau organiseert zich gemakkelijker en lijkt van meer direct belang voor kinderen en jongeren. Toch wil Yota! vermijden dat de hete appel wordt doorgeschoven en willen we verder gaan dan het lokale werk.

Het gewestelijk ontwikkelings- en bestemmingsplan vormen hiërarchisch gezien het hoogste planningsniveau wat betreft openbare ruimte. Sinds 2001 is het gewestelijk bestemmingsplan (GBP)¹⁰ van kracht gegaan. Het plan vormt een kader voor de ruimtelijke planning in het BHG: het legt de algemene bestemming vast van de verschillende gewestelijke gebieden. Elke stedenbouwkundige vergunning moet in overeenstemming zijn met het GBP, dat een onderscheid maakt tussen huisvesting, stedelijke industrieën, groene ruimten, erfgoed, handel of voorzieningen van algemeen nut. Ook voor kinder- en jongerenparticipatie heeft deze indeling belang. Wanneer participatie georganiseerd wordt, doen we dat meestal vanuit deze gegeven bestemming. Dat geldt ook voor het Gewestelijk Ontwikkelingsplan (Gewop).

Het Gewestelijk Ontwikkelingsplan is een ambitieus stadsproject dat van start is gegaan in 2002. Voor tekst en (cijfermatige) uitleg bij het volledige plan verwijzen we naar de website van het gewestelijk ontwikkelingsplan¹¹. Het plan legde na onderzoek op tal van domeinen, verschillende doelstellingen vast voor de ontwikkeling van het Brusselse gewest. Deze doelstellingen vinden we terug in de 12 prioriteiten die het plan uitwerkte. Verschillende vaststellingen van het Gewop betreffende de oude Brusselse stadswijken blijken meteen een plaats te vinden in ons actieterrein. We kunnen immers stellen dat problemen die volwassenen ondervinden, kinderen en jongeren vaak in een nog sterkere mate beïnvloeden. Yota! ervaart dit in de dagelijkse praktijk. Door meer specifiek te peilen naar hun noden, behoeften en perceptie van hun leefomgeving, kunnen we openingen creëren met het oog op meer kindvriendelijke planningsprocessen. Het Gewop kent tevens een mobiliteitsluik: het Gewestelijk Vervoersplan. We vinden het belangrijk dat ook hier de beleidsmaker/planner een duidelijke kaart trekt voor de belangen van kinderen en jongeren.

5.3.2 Gemeentelijke planningsinstrumenten

De ontwikkeling van de gewestelijke ontwikkelings- en bestemmingsplannen gebeurt op initiatief van de gewest-regering en wordt vervolgens opgevolgd door diens administratie (Directie Studies en Planning)¹². Soortgelijke instrumenten zijn van kracht op het gemeentelijk niveau: het gemeentelijk ontwikkelingsplan en het bijzonder bestemmingsplan (BBP). Het bijzonder bestemmingsplan moet worden goedgekeurd door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, maar kan ontworpen worden op initiatief van de gemeente, of de bewoners van de gemeente zelf kunnen aanzet geven voor de opstelling van een plan. Het BBP start met de opmaak van een programma voor het betrokken gebied. Dit gebeurt meestal door een studiebureau¹³.

5.3.3 Hefboomgebieden en richtschema's

Het Gewestelijk Ontwikkelingsplan legde in 2002 veertien hefboomgebieden vast. Zo'n gebied wordt door het Gewest beschouwd als problematisch. Een hefboomgebied vereist een betere organisatie van gewestelijke initiatieven en een betere coördinatie van de initiatieven van publieke en privé-actoren. De zes prioritaire hefboomgebieden van het Gewest zijn: Erasmus, Europa, Weststation, Zuid, Neder-over-Heembeek en Tour & Taxis.

Een eerste stap voor deze gebieden is het opstellen van een richtschema. De inhoud van zo'n richtschema kan variëren, maar moet altijd in samenspraak met alle betrokkenen worden bepaald. Het bestuur Ruimtelijke Ordening van het BHG definieert een richtschema als volgt: "het richtschema kondigt de grote tendensen aan qua aanleg of herinrichting van specifieke zones van het grondgebied. Het heeft geen verordenende kracht en vervangt niet de bestaande instrumenten zoals de BBP's. Het biedt voorafgaand aan de andere plannen van aanleg een globale visie en bepaalt een operationeel actiekader (voornaamste interventieopties en vereiste middelen)"¹⁴.

Het concept hefboomgebieden laat toe te focussen op de oude stadswijken, de facto het voornaamste werkingsveld van Yota! Het richtschema laat per definitie toe om participatie voor alle buurtbewoners en betrokkenen te organiseren. Dat kunnen we alleen maar toejuichen. Toch is enige nuance hier op zijn plaats. Tot 'alle buurtbewoners en betrokkenen' behoren uiteraard ook een significante groep kinderen en jongeren. Zoals reeds eerder besproken werd maken zij, in deze gebieden, tot 30% van de bevolking uit. De moeite waard dus om deze jonge doelgroep, de volwassenen van morgen, nu reeds te betrekken in de besluitvorming van hun leefomgeving. Yota! pleit volmondig voor een duidelijke betrokkenheid van kinderen en jongeren in deze richtschema's. Een richtschema spreekt zich uit over groenzones, mobiliteit, openbare ruimtes etc. in een bepaald gebied. In tegenstelling tot een ontwikkelings- of bestemmingsplan, raakt een richtschema veel rechtstreeks aan de leefwereld van kinderen en jongeren, wat ook impliceert dat kinderen en jongeren op een meer rechtstreekse, kwalitatieve manier geconsulteerd moeten worden.

5.3.4 Besluit: het belang van erkenning

Yota! stelt voor om kinderen en jongeren op grotere schaal te consulteren bij het plannen van een beleidsinstrument zoals het Gewop, mobiliteitsplan, een BBP of een richtschema. We kaderen dit in het concept 'kindvriendelijk netwerk'. De creatie van een dergelijk weefsel of netwerk maakt het mogelijk voor beleidsmakers en hun administratie om op een vrij eenvoudige manier de beoordeling van kinderen en jongeren over een bepaalde plek te consulteren. De totstandkoming van een kindvriendelijk netwerk moet plaatsvinden in nauwe samenwerking tussen het beleidsniveau en de jeugdsector. Naast het consulteren van het weefsel, is het ook mogelijk om op basis van de vaststellingen dieper onderzoek te voeren naar het effect van ruimtelijke ingrepen op het leven van kinderen en jongeren, bijvoorbeeld in de oude stadswijken. Het netwerk vormt in dat geval een aanzet. Yota! vindt het belangrijk dat er in de toekomst kan gegarandeerd worden dat kinderen en jongeren in gewestelijke planningsinstrument als specifieke doelgroep benaderd worden met eigen noden en behoeften. Door in een eerste fase deze noden en behoeften te erkennen wordt het mogelijk er in de toekomst rond te gaan werken. Vervolgens is het belangrijk een methode en ingangspoorten te ontwikkelen die het toelaat om kinderen en jongeren te betrekken bij de ruimtelijke veranderingen in hun buurt. Dat brengt ons bij de volgende paragraaf.

Praktijkvoorbeeld: een richtschema voor Tour & Taxis

Naar aanleiding van de geplande herinrichting van Tour & Taxis, een groot terrein midden in de Brusselse kanaalzone, nam Yota! het dossier onder de loep. Onderzoek wijst uit dat het terrein een barrière vormt tussen Molenbeek en Laken, de mobiliteit van volwassenen én kinderen wordt daardoor beperkt. Daarnaast leren we dat de speelmogelijkheden voor kinderen in de omliggende buurten zeer beperkt zijn. Reden te meer voor Yota! om de stap te zetten naar kinderparticipatie in dit complexe dossier. In samenwerking met Bralvzw en Kind & Samenleving, onderzocht Yota! met een groep kinderen, naar aanleiding van het geplande richtschema, de mogelijkheden van deze site. De actie leidde tot enkele concrete adviezen voor de makers van het richtschema en deed ideeën ontstaan rond het tijdelijk gebruik van de site door kinderen¹⁵. Beleidsmatig werd vastgesteld dat het ontwerp van een richtschema moet plaatsvinden met alle betrokkenen. Yota!, Bralvzw en Kind & Samenleving toonden aan dat het mogelijk is ook kinderen en jongeren daarin een plaats te geven. In tegenstelling tot de organisatie van bewonersvergaderingen, vergt deze invalshoek uiteraard een heel andere aanpak.

5.4 VAN PLANNING NAAR INRICHTING: BELEIDSINSTRUMENTEN BIJ CONCRETE STADSPROJECTEN

Beleidsmatig vonden al enkele 'ingrepen' plaats die de toekomstige bestemming van het BHG bepalen. Onze focus verschuift daarom naar de concrete stadsprojecten. In de vorige fase lag de nadruk op het voorafgaande onderzoek, de planning, nu komen we tot een concreter ontwerp en dus concrete ingrepen in de openbare ruimte. Belangrijk in deze fase is de link die ontstaat met de ontwerper. Hierdoor krijgt een mogelijk participatieaspect een gelaagde bodem. Enerzijds is er de dialoog tussen kinderen en de ontwerper. Anderzijds is er de dialoog tussen kinderen en beleidsmakers. Tenslotte ontstaat hier ook een dialoog tussen het beleids- en ontwerpniveau. Beleidsmatig zijn ook hier verschillende instrumenten voor handen. Onderstaande paragraaf bespreekt twee instrumenten waar participatie een belangrijk rol in speelt of kan spelen: de wijkcontracten en het lastenboek. Vanuit onze praktijkervaring beperken we ons in deze tekst tot deze instrumenten. In een slotparagraaf wagen we ons toch aan enkele adviezen.

5.4.1 Participatie en wijkherwaardering: Wijkcontracten

In de inleiding van een infodocument over Wijkcontracten vertelt voormalig minister van Wijkherwaardering Eric Tomas het volgende¹⁶: “Al meer dan 10 jaar voert het BHG een actief beleid inzake de herwaardering van de wijken. Toch zijn er nog veel centraal gelegen Brusselse wijken met een verouderde stedelijke leefomgeving. Een belangrijk element in de wijkcontracten is dat ze voortaan bewonersparticipatie garanderen bij de bepaling van de wijkbehoeften.”

Yota! komt op voor kindvriendelijke openbare ruimte. Wijkcontracten kunnen volgens ons een goeie ingangspoort zijn om kindvriendelijkheid te introduceren. Elk jaar beginnen immers 4 wijkcontracten die lopen volgens een - door het Gewest vastgelegde - procedure. Een groot nadeel binnen een wijkcontract is dat, ondanks het vaste stramien, niet elk wijkcontract gelijklopend is. Eigenlijk zouden organisaties, zoals Yota!, in de onderzoeksfase van het wijkcontract (wanneer de noden van de wijk in kaart worden gebracht) moeten kunnen optreden. Een belangrijke taak in deze fase is het begeleidingsproces van de buurt, in het bijzonder de kinderen en jongeren die er wonen. In principe duurt deze periode drie maanden, maar in realiteit kan dat soms terugvallen op twee weken. Dat is te kort om te kunnen reageren. Bovendien lopen wijkcontracten over 4 jaar. Een zeer lange periode voor kinderen die graag op korte termijn werken en op korte termijn ook resultaat willen zien. Een project organiseren tijdens de onderzoeksfase levert sneller resultaat op en maakt het mogelijk de pijnpunten bloot leggen als blijkt dat binnen ‘de noden van de wijk’ eigenlijk te weinig rekening wordt gehouden met de verzuchtingen van kinderen. Of juist wel. Of de waarheid die ergens tussenin ligt...

De fasering van een Wijkcontract:

Het tijdschema van een Wijkcontract wordt vooraf bekend gemaakt. We vinden het belangrijk dat bij aanvang van het traject ruimte wordt gelaten voor het kindvriendelijke aspect. Zo wordt tijdens de basisstudie een thematische analyse gemaakt van de sociale en economische vitaliteit van de wijk. Belangrijk is hierbij dat kinderen en jongeren expliciet worden opgenomen in de studie. Na rondvraag in de wijk Kaaien, naar aanleiding van het wijkcontract, blijkt daarentegen dat net deze kinderen en jongeren zich geen mede-eigenaar voelen van de openbare ruimte. Ze vertoeven er bijna dagelijks in, maar hebben zelden het gevoel dat ze er een (positieve) invloed kunnen uitoefenen. Het is belangrijk dat deze kinderen en jongeren niet langer worden beperkt tot passieve gebruikers van de ruimte en actieve mede-eigenaars kunnen worden.

Een eerste stap is - opnieuw - het erkennen van deze problematiek. Een volgende stap is een doelgerichte aanpak van bij het begin: de basisstudie moet volgens Yota! een eerste mogelijkheid zijn waarbinnen participatie van kinderen en jongeren aan bod komt. We bedoelen daarmee expliciet een actieve vorm van participatie, waarbij kinderen zelf, van bij de start, kunnen aangeven waar voor hen de knelpunten en opportuniteiten liggen in hun wijk. Op dit moment kunnen we vaststellen dat de gesprekspartners van de Plaatselijke Commissie voor Geïntegreerde Ontwikkeling (PCGO, volgt de uitwerking en het verloop van het programma op) vaak inwoners met een ‘hoog sociaal-cultureel niveau’ zijn. Kinderen en jongeren komen niet rechtstreeks aan het woord, maar worden stevast vertegenwoordigd door organisaties gevestigd in de wijk.

De verschillende luiken van een Wijkcontract

Een Wijkcontract werkt met verschillende luiken, die elk een verschillende aanpak verwachten. Sociale projecten vinden hun plaats vooral in het vijfde luik van een Wijkcontract. Enerzijds is er ruimte voor de creatie of de versterking van wijkinfrastructuren en voorzieningen die ter beschikking van het publiek en het gemeenschapsleven worden gesteld. Anderzijds kunnen in dit luik ook acties uitgevoerd worden die bijdragen tot een sociale en economische herwaardering van de wijk, door het ondersteunen van sociale initiatieven. Hoewel Yota! het belang van deze projecten zeker niet wil ontcrachten willen we daarbij toch een bedenking maken. We merken dat in verschillende wijkcontracten vastgesteld wordt dat er een samenlevingsproblematiek heerst: buurten worden sterk vervuild, verschillende bewonersgroepen ondervinden moeilijkheden om samen te leven, openbare plekken zijn niet voor ieder-

een toegankelijk, op sommige plaatsen wordt geklaagd over overlast, buurten worden maar matig gewaardeerd... Yota! vraagt zich af in welke mate de effecten van de projecten rond deze thema's onderzocht en geëvalueerd worden. We stellen ons daarbij ook de vraag of de bewoners zelf betrokken worden bij een dergelijke eindevaluatie.

We merken op dat verschillende thema's ook verband houden met het vierde luik van het wijkcontract, de inrichting van openbare ruimte. Heropwaardering van die ruimte kan in verschillende gevallen een belangrijk positief effect hebben op de samenlevingsproblematiek. Yota! vindt het belangrijk dat deze piste ook in de basisstudie aan bod komt. Wat de uitvoeringsfase betreft vinden we het belangrijk dat bewoners zo veel mogelijk betrokken worden bij de mogelijke herinrichting van hun publieke ruimte. Een ruimere betrokkenheid creëert een groter draagvlak en kan een nieuwe dynamiek tot leven roepen. Wanneer we spreken over 'de bewoners' gaan we er vanzelfsprekend ook vanuit dat kinderen en jongeren hierbij actief worden betrokken. Ze maken nu al belangrijk deel uit van het draagvlak waar het wijkgebeuren op steunt.

*Praktijkvoorbeeld: het Mini-Wijkcontract 'Kaaïen'*¹⁷

Yota! startte in samenwerking met MJ Chicago vzw en Arkadia.be het project 'Mini-Wijkcontract Kaaïen' in 2007. De onderzoeksfase van het wijkcontract was op dat moment reeds afgerond en ook het programma wat betreft de ruimtelijke ingrepen stond reeds vast. De belangrijkste en meest ingrijpende beslissingen waren dus al genomen. Echt wegen op een wijkcontract in deze fase, in de zin dat we ijveren voor kindvriendelijke openbare ruimte die ook werkelijk gerealiseerd zal worden, ligt dus moeilijk in dit wijkcontract. Wel kunnen we in het wijkcontract Kaaïen de omgekeerde weg nemen. Naast de reguliere werking kunnen we gaan toetsen hoe kindvriendelijk een wijkcontract is. We kijken op vlak van mobiliteit en speelruimte waar voor kinderen knelpunten en uitdagingen liggen. We gingen met een groep kinderen uit de buurt aan de slag en onderwierpen de wijk aan een kritisch onderzoek. Het wordt interessant om na afloop te bekijken in welke mate men rekening houdt met de verzuchtingen van kinderen en jongeren.

5.4.2 Integratie van kinder- en jongerenparticipatie in een lastenboek

Een gewestelijk ontwikkelingsplan, bestemmingsplan en richtschema boden reeds uitstekende opportuniteiten om kinderen en jongeren te raadplegen, zij het op een hoog, voorbereidend niveau, kaderend in wat Yota! het 'weefsel-denken' noemt. Wijkcontracten spitsen zich toe op een meer beperkte perimeter in bepaalde buurten. Een lastenboek richt zich tot één specifiek project en kan met andere woorden kindparticipatie verder concretiseren. Het project krijgt nu ook een duidelijker gezicht. Leefmilieu Brussel definieert een lastenboek als volgt: "Het lastenboek geeft een overzicht van alle mogelijke effecten waarmee rekening dient te worden gehouden en van alle vragen of problemen waarvoor een antwoord dient te worden gezocht. Eens de tekst opgesteld, wordt het ontwerpbestek voorgelegd aan een openbaar onderzoek en een overlegcommissie. In functie van eventuele opmerkingen wordt de tekst aangepast. Er is pas sprake van "het bestek" wanneer het begeleidingscomité tijdens zijn eerste vergadering de tekst definitief goedkeurt."¹⁸

Yota! is van mening dat een lastenboek voor beleidsmakers het middel bij uitstek is om kinderen en jongeren meer gestructureerd te betrekken bij de heraanleg en inrichting van bepaalde plekken. Onderstaande voorbeelden trachten te duiden wat een lastenboek kan betekenen voor de organisatie van inspraak en participatie bij kinderen en jongeren.

De heraanleg van het Flagey-plein

Bij aanvang van de heraanleg van het Flagey-plein werd er door het Kabinet van minister Pascal Smet aan Yota! de vraag gesteld ook kinderen en jongeren een stem te geven in de uitwerking van de nieuwe plannen voor dit plein. Meer specifiek werd ons de vraag gesteld om bij de Elsense jeugd te polsen naar hun appreciatie van de nieuwe plannen. De grote lijnen lagen echter reeds vast en is er achteraf, in de definitieve plannen van dit plein, geen weerklank te vinden van de uitspraak die kinderen deden over het plein, hun buurt, de speelmogelijkheden.... Uitspraak werd met andere woorden niet vertaald in inspraak. Wat we wel bereikten met onze ateliers, is dat kinderen zich

meer betrokken gingen voelen op het plein en in hun buurt. De teleurstelling was echter groot toen we de definitieve plannen aan hen voorstelden. Het is daarom belangrijk op voorhand goed te weten wat de verwachtingen zijn van de verschillende actoren, met name de ontwerpers, beleidsmakers, kinderen en jongeren. Vervolgens moet er samengewerkt worden aan de realisatie van de beoogde participatie. Enkel door samen met de verantwoordelijke beleidsmakers en ontwerpers vooraf, een project uit te denken kunnen we tot goede resultaten komen. Zo kunnen we beginnen aan een project met realistische verwachtingen van beide kanten. Participatie wordt dan een kans, eerder dan een last.

We zijn er van overtuigd dat ook het lastenboek hierbij een goed middel kan zijn. Op de eerste plaats mag participatie een duidelijke plaats krijgen binnen het lastenboek. Daarnaast kan de keuze om “ruimte voor kinderen en jongeren” op te nemen in het lastenboek heel wat deuren openen. In het geval van het Flagey werd er niet gekozen deze kaart te trekken, wat we ten zeerste betreuren, net omdat er toch duidelijk gebrek is aan ruimte voor deze jonge doelgroep in Elsene.

'Inspraak' in het lastenboek voor het Dr. Schweitzer-plein

Bij de geplande heraanleg van het Dr. Schweitzerplein in Sint-Agatha-Berchem trok Yota! naar verschillende scholen en nam er meer dan driehonderd enquêtes af. Het plein wordt vaak gebruikt door de kinderen voor hun transport naar school of als doortocht naar hun speelpleinen in de gemeente. Het is dus van groot belang rekening te houden met deze kwetsbare doelgroep. Yota! is van mening dat een gemeente pas kindvriendelijk kan zijn wanneer niet enkel voorzien wordt in voldoende speelplekken, maar ook en vooral, wanneer een kind zich er zelfstandig in kan bewegen. Hiervoor is er nood aan goede fietspaden, voetpaden, duidelijke oversteekplaatsen, snelheidsbeperkingen.... We zijn er van overtuigd dat het Schweitzerplein een uitgelezen kans is om te voorzien in deze maatregelen. En hopen dan ook dat de gemeente de kaart van het kind trekt.

Dat een dergelijk onderzoek mogelijk was, heeft veel te maken met het lastenboek¹⁹. Minder dan vijf keer worden kinderen erin vermeld, echter wel in cruciale paragrafen: “Het deel van de opdracht met betrekking tot de burgerinspraak richt zich tot alle partijen die betrokken zijn bij de te herinrichten openbare ruimte (bewoners, gebruikers, specifieke doelgroepen zoals kinderen en adolescenten,...) en strekt zich uit over de ganse ontwerpoperatie.” Het lastenboek vermeldt tevens dat “het Dr. Schweitzerplein een gezellige plaats moet zijn waar de verschillende stedelijke functies gestructureerd en met elkaar verbonden worden. Op stedenbouwkundig niveau betekent dit onder meer een beschouwing van de ruimte vanuit de perceptie van de kinderen (een ludieke ruimte, niet alleen voor transit) en een volledige toegankelijkheid voor alle gebruikers: onder andere personen met een beperkte mobiliteit, oudere personen en kinderen.”

Meteen mag blijken dat een lastenboek deuren kan openen voor kinder- en jongerenparticipatie bij grotere stadsprojecten. De expliciete vermelding van kinderen en jongeren als doelgroep met betrekking tot burgerinspraak is belangrijk voor de verdere evolutie van het herinrichtingsproject. Door dit onderscheid vast te leggen in het lastenboek is een aangepast traject mogelijk. Meteen wordt echter wel een taalnuancering duidelijk. Het lastenboek vermeldt ‘inspraak’ en niet ‘participatie’. Op het eerste gezicht lijkt dit slechts een verschil in woordenschat. Participatie gaat echter veel verder dan inspraak en vereist, naast het consulteren van de mening van de doelgroep, ook regelmatige dialoogmomenten met de besluitvormer en een terugkoppeling van het ontwerp naar de doelgroep. We koppelen deze vaststelling vervolgens aan de stelling dat de ‘ruimte beschouwd moet worden vanuit de perceptie van kinderen’. Opnieuw een goede zaak dat dit wordt vastgelegd in een lastenboek, maar meer dan een verplichting voor de ontwerper dat hij of zij kinderen moet bevragen omtrent hun perceptie van de ruimte, bevat het lastenboek niet. Uiteraard is dit een start, een eerste stap in een goeie richting. Het lastenboek legt ook vast dat burgerinspraak moet plaatsvinden in twee luiken, met name bij de ontwikkeling van het masterplan (dus tijdens het voorafgaand onderzoek) en de ontwerpstudie en bij de eigenlijke uitvoeringsfase. Het wordt op die manier dus mogelijk om van bij de start betrokken te worden in het proces. Toch laat Yota! het niet na de beleidsmaker te adviseren een duidelijkere afbakening van het inspraakproces te voorzien in het lastenboek. Een afbakening die, met het oog op een

kindvriendelijke plek, een doorgedreven dialoog tussen de jonge doelgroep en de ontwerper voorschrijft. Zeker wanneer het initiatief aan de ontwerper wordt gelaten is een degelijke omkadering een must. Yota! is voorstander van duidelijkere richtpunten, die ruimte laten voor creativiteit, maar de mogelijkheden om participatie te garanderen uitbreiden.

5.4.3 Besluit: een semi-wettelijk kader

Het tot stand komen van een ontwerp luidt een nieuwe fase in: het wordt mogelijk om een dialoog te creëren tussen kinderen, jongeren, ontwerpers en beleidsmakers. Zowel een lastenboek als het wijkcontract tracht deze dialoog in een meer gestructureerd kader te gieten. Uit voorafgaande tekst is reeds gebleken dat Yota! een sterke voorstander is van zo'n kader. Het ijveren voor meer structuur waarbinnen participatie een plaats kan krijgen, impliceert niet dat we meteen moeten streven naar “kinderparticipatie-wetten” in het Brussels Wetboek voor Ruimtelijke Ordening. Een structureel kader kan ook een semi-wettelijk kader zijn: een kader van ondersteunende maatregelen die kindparticipatie mogelijk maken, ondersteunen en stimuleren. Dat kan bijvoorbeeld door te kiezen voor een duidelijke vermelding in een lastenboek of het creëren van participatiemogelijkheden binnen een wijkcontract. Zo wordt ook voor de ontwerper duidelijk waar de grenzen en mogelijkheden liggen van de samenwerking met kinderen en jongeren. In de volgende paragraaf gaan we dieper in op meer concrete lokale projecten met daarbij horende adviezen.

5.5 VAN PLANNING NAAR INRICHTING: BELEIDSMATIGE INSTRUMENTEN BIJ LOKALE

INGREPEN

Het “Weet Ik Veel-Handboek” stelt dat ‘de meest succesvolle participatie die is waarbij het om gekende en tastbare vragen gaat, waarbij de participanten zich betrokken voelen bij het thema waarrond hun medewerking wordt gevraagd. De eigen omgeving (fysiek/mentaal) is dan ook het voor de hand liggende thema. En die omgeving is, mede ten gevolge van een vrij sterke decentralisatie binnen bepaalde beleidsdomeinen, vooral een zaak van de lokale overheid. Het is met andere woorden logisch dat participatie vaak vertrekt vanuit het lokale niveau²⁰

Dit geldt ook voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Hoewel ruimtelijke ordening, stadsvernieuwing, wijkherwaardering en openbare werken in het bevoegdheidsdomein van het Gewest liggen, blijft de bewegingsvrijheid voor de lokale, gemeentelijke overheden vrij groot. Waar we, op Gewestelijk niveau, onze aandacht vooral richten op het onderzoeksmatige aspect binnen participatie, biedt het lokale niveau meer kansen voor een verregaande vorm van kindparticipatie bij (her)inrichtingsprojecten. Uiteraard staan beide niveaus niet los van elkaar en kunnen ze

elkaar tegemoet komen. Zo moeten stedenbouwkundige vergunningen de voorschriften van een bijzonder bestemmingsplan naleven, wat dan weer onlosmakelijk vasthangt met bepalingen van het GEWOP en GBP. Daarom wil Yota! nogmaals het belang benadrukken van de invoering van een kindvriendelijk netwerk, gebaseerd op kwalitatief onderzoek. Het uitblijven van zo'n weefsel hoeft echter niet te betekenen dat participatieprojecten in een status quo belanden. Integendeel, ook van onderuit kan je met kinderen en jongeren zinvolle projecten starten. Het is aan de lokale overheden om dergelijke projecten te stimuleren, ondersteunen en waar mogelijk zelf in het leven te roepen.

5.5.1 Toe-eigening en betrokkenheid bij het ontwerpen van speelruimte

Kinderen en jongeren kennen – in een beperkte straal – hun buurt door en door, ze maken tevens frequent gebruik van de schaarse openbare ruimte (al dan niet afgestemd op hun noden en behoeften). Toch kunnen we vaststellen dat zij zich geen mede-eigenaar voelen van hun leefomgeving. Ze gebruiken de beschikbare ruimte, maar ze hebben het gevoel geen vat te hebben op wat er in of met die ruimte gebeurt. Dit is een vaststelling waar we beleidsmatig reeds een eerste conclusie uit kunnen trekken. Yota! vindt het belangrijk kinderen en jongeren rechtstreeks te betrekken bij ruimtelijke ingrepen in hun leefomgeving. Vaak zien we in Brussel speelpleintjes ontstaan zonder enige vorm van consultatie, daardoor voldoet de uitkomst soms niet aan het verwachtingspatroon van de jonge doelgroep.

Praktijkvoorbeeld: de Chicagowijk

Een voorbeeld is het speelpleintje op de Arduinkaai in de Chicagowijk. Het speelterrein werd voorzien van een groot basketveld. Nochtans geven heel veel kinderen aan nooit basketbal te spelen. Ze zouden de inrichting helemaal anders aanpakken als die vraag aan hen werd gesteld. Op die manier wordt een openbare ruimte gecreëerd, die de facto wel bedoeld is voor kinderen en jongeren, maar waarover net zij zich geen mede-eigenaar voelen. Yota! ijvert ervoor dat beleidsmakers en stedenbouwkundigen bij dergelijke ingrepen een zo hoog mogelijke vorm van kinderparticipatie nastreven.

5.5.2 Participatie in de eigen leefomgeving

Yota! ijvert voor een hoge participatiegraad bij de inrichting van openbare ruimte specifiek bedoeld voor kinderen en jongeren. Daar willen we het echter niet bij houden. Een kindvriendelijk Brussels Hoofdstedelijk Gewest impliceert niet alleen voldoende speelruimte, maar heeft integendeel invloed op alle ruimtelijke lagen: mobiliteit, groene ruimte, openbare ruimte... De keuze om kinderen en jongeren te betrekken bij de inrichting van speelruimte ligt behoorlijk voor de hand. Het wordt echter een moeilijker verhaal als we dit willen opentrekken naar de volledige leefomgeving van kinderen en jongeren. Het spreekt namelijk voor zich dat kinderen en jongeren meer doen dan alleen spelen in de openbare ruimte. Daarbij maken ze intensief gebruik van verschillende routes. Ze zijn met andere woorden actieve gebruikers van de openbare ruimte in al zijn facetten. Nochtans ontbreekt het kinderen en jongeren heel vaak aan mogelijkheden om daarover hun mening te uiten. Er bestaan op lokaal niveau reeds verschillende initiatieven om de betrokkenheid van buurtbewoners bij stedenbouwprojecten te verhogen. (vb. het Huis van de Participatie, wijkcomités etc.) Dat vinden we een goede zaak, mits deze initiatieven niet gereduceerd worden tot praatbarakken. Stedenbouwkundigen kunnen er echter ook voor kiezen een stem te geven aan kinderen en jongeren en hen actief in deze overlegmomenten te betrekken.

Geïntegreerd werken

Algemeen kan opgemerkt worden (niet enkel in het BHG) dat het geen evidentie is voor beleidsmakers om reflexmatig kinderen en jongeren te consulteren. Vaak blijken dit gewoon toevalstreffers te zijn, een algemene structuur ontbreekt en de jeugdsector blijft buiten spel. Yota! is van mening dat daarom een geïntegreerde aanpak noodza-

kelijk is. We vinden het belangrijk dat elke beleidsmaker de belangen van kinderen en jongeren in het achterhoofd houdt. Dat geldt heel specifiek ook voor de inrichting van de openbare ruimte en is een belangrijk criterium om op kinderen en jongeren op een betekenisvolle manier te laten participeren.

We wijzen daarom op het belang van een doorgedreven samenwerking tussen jeugdbeleid en het ruimtelijke orderingsbeleid. Dat moet het mogelijk maken om ook heel duidelijk de kaart te trekken van niet-georganiseerde kinderen en jongeren. Elders in Vlaanderen kennen we reeds voorbeelden waarbij stedenbouwkundige ambtenaren in dialoog treden met de jeugddienst van een stad bij de (her)aanleg van speelpleintjes, parken of groene plekken in de stad. Deze dialoogreflex maakt participatie van kinderen en jongeren mogelijk. Daar streven we ook in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest naar. We bekijken de Brusselse openbare ruimte in zijn globaliteit en streven naar een constructieve dialoog tussen stedenbouw en het jeugdbeleid op verschillende niveaus en ruimtelijke lagen.

Doelstellingen vastleggen en koppelen aan traject

Wanneer men er voor kiest kinderen en/of jongeren te betrekken bij een stedenbouwkundig project is het belangrijk enkele zaken voor ogen te houden. Eerst en vooral is het aan de beslissende overheid om te bepalen wat men wil bereiken met de samenwerking. Deze doelstellingen dient men op voorhand vast te leggen en te communiceren naar de ontwerper en de jonge doelgroep. Het voordeel aan een lokaal project, is de mogelijkheid om met kinderen en jongeren een langdurig participatietraject afleggen dat alle fasen van het planningsproces doorloopt: van onderzoeksfase, over ontwerpfasen en uitvoeringsfase tot het evaluatiemoment. Het is aan de beleidsmaker om bij voorbaat uit te maken in welke fasen hij of zij kinderopparticipatie wenst te organiseren. Vervolgens moet dit correct gecommuniceerd worden naar de doelgroep. Het is belangrijk kinderen te vertellen dat ze bijvoorbeeld enkel worden betrokken bij het voorafgaande onderzoek. Op die manier kan men vermijden dat valse verwachtingen gecreëerd worden.

Samenwerking met draagvlak

Bij de keuze van doelstellingen en doelgroep is het belangrijk dat men het draagvlak in het achterhoofd houdt. Een participatietraject voor kinderen en jongeren wordt kwaliteitsvoller naarmate het beter gedragen wordt door buurtbewoners en buurtorganisaties. Een dergelijke samenwerking kan een dynamiek doen ontstaan die ook na afloop van het traject en bouwproject belangrijk is. Deze dynamiek zorgt ervoor dat de vernieuwde openbare ruimte na afloop sneller geïntegreerd wordt in het buurtleven en garandeert ook een vlotter beheer van de plek. Getuige daarvan is de werkwijze van BIM, waarbij – na een participatief proces - steeds wordt gezocht naar mogelijkheden om de groene plek door de buurtbewoners zelf te laten beheren.

5.5.3 Drempels en uitdagingen

Zoals hierboven reeds werd beschreven onderscheidt Yota! in het planningsproces grofweg vier fasen waarbinnen een overheid kan beslissen kinderopparticipatie te organiseren. Het ontbreekt een lokaal bestuur in Brussel niet aan instrumenten om dit te doen (zie hierboven). Wat echter wel vaak ontbreekt is de wil om kinderopparticipatie te organiseren. Een kindvriendelijk planningsproces met een duidelijke plaats voor participatie vergt extra inspanningen. Afhankelijk van het gekozen participatieniveau kan het planningsproces uitlopen en - in ogen van velen nodeloos afgeremd worden. Een tweede drempel beslaat de nood aan expertise. Een participatietraject is meer dan het grootschalig afnemen van enquêtes. Er bestaan verschillende methoden om kinderopparticipatie te organiseren, maar het vergt enig zoekwerk en een opbouwende expertise om er mee aan de slag te gaan. Een derde drempel tenslotte is het complexe netwerk waarbinnen participatie moet plaatsvinden. Yota! is een sterke voorstander van kinderopparticipatie die vanuit het jeugdwerk ontstaat, met een sterke inbedding in het lokale draagvlak. De organiserende overheid mag daarnaast uiteraard de ontwerper niet uit het oog verliezen in dit proces. Kinderopparticipatie rond openbare ruimte bestaat immers uit drie onderling verbonden actoren: de doelgroep en zijn leefomgeving, de verantwoordelijke ontwerper en de lokale overheid. Het tot stand brengen van een goede dialoog in dit netwerk is onontbeerlijk, maar tevens een complexe zaak die monitoring en evaluatie verwacht.

De drempels waar een beleidsmaker op kan botsten betekenen niet dat kinderp participatie per definitie een onbegonnen zaak is. Op verschillende manieren en niveaus kan een lokale overheid de kaart trekken van kinderp participatie bij de herinrichting van openbare ruimte. Yota! onderscheidt vier niveaus die een gemeentelijk bestuur kan doorlopen.

Ondersteuning van het draagvlak

Een eerste stap die kinderp participatie mogelijk maakt is het ondersteunen van lokale initiatieven. Op geregelde tijdstippen ontstaan participatieprojecten, los van een overheidsincentive. Zo zijn er jeugdorganisaties die met hun kinderen en jongeren aan de slag gaan rond visievorming en meningsuiting over hun leefomgeving. We kennen ook lokale initiatieven die kinderen en jongeren willen betrekken bij de gebeurtenissen in hun buurt gekaderd in de wijkcontracten. Deze initiatieven vormen het maatschappelijk draagvlak dat participatie van onderuit mee mogelijk moet maken. Het is belangrijk als lokale overheid oog te hebben voor dergelijke inspraak- en participatie-initiatieven. Yota! pleit er voor dat beleidsmakers de deur openen voor een constructieve dialoog. Een toonmoment kan bijvoorbeeld een belangrijk moment zijn waarop ook lokale beleidsverantwoordelijken aanwezig zijn om te luisteren naar de vaak inspirerende boodschap van kinderen en jongeren.

Investeren in waardevolle projecten

Anderzijds kan een lokaal gemeentebestuur er voor kiezen participatie te ondersteunen door middel van het uitreiken van financiële middelen.

Stimuleren van participatie

Het is heel goed mogelijk voor beleidsmakers om zelf samenwerkingsverbanden te organiseren tussen ontwerpers en de jeugdsector. Een praktijkvoorbeeld is de heraanleg van de Moutstraat. Dit herinrichtingsproject wordt gedragen door de Stad Brussel. Van bij de start werd Yota! gecontacteerd om een participatieproject te lanceren. Daarbij werd gezocht naar een samenwerkingsverband tussen stadsbestuur, ontwerper en de jonge doelgroep. De goede samenwerking tot op heden toont aan dat kinderp participatie geen onbegonnen zaak is. Mits een aantal inspanningen kan participatie perfect ingepland worden.

Creëren van een kader

Hoewel de mogelijkheden van gemeenten om participatie te organiseren zich vooral situeren in een projectmatige aanpak, bestaan er mogelijkheden om een breder kader te organiseren waarbinnen die participatie kan plaatsvinden. Het algemeen wettelijk kader betreffende stedenbouw in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is uiteraard een gewestelijke aangelegenheid. Dat neemt niet weg dat een gemeente geen bewegingsvrijheid heeft. Zo zijn er voor de gemeenten tal van mogelijkheden binnen de bestaande Wijkcontracten (een gewestelijk instrument) om een groter gewicht toe te kennen aan kinderp participatie. Ook het openbaar onderzoek, voorafgaand aan het eigenlijke herinrichtingsproject, is een goede ingangspoort om kinderen en jongeren te gaan bevragen over het project en hen vervolgens te betrekken in een langer proces.

6. ALGEMEEN BESLUIT: MANIFEST

Uitgangspositie:

De voorbije jaren is er, in samenspraak met ontwerpers en organisaties, gezocht naar manieren om een dialoog op gang te brengen. Maar ondanks die inspanningen bleef in de realiteit een echt participatief proces uit. De voorgeschreven procedures en de aangewende methoden genereren nog te weinig daadwerkelijke interactie tussen kinderen en jongeren enerzijds en zij die beslissen over de vormgeving van de ruimte anderzijds. Een grote groep kinderen en jongeren wordt met deze instrumenten bovendien niet bereikt. Zeker in de oude stadswijken zijn er veel kinderen en jongeren die maar weinig vertrouwd zijn met de voorgeschreven vormen van participatie. Ze zijn vaak weinig vertrouwd met het in publiek verdedigen van hun mening, laat staan in dialoog te gaan over de ruimte in

hun leefomgeving. Yota! doet een poging om hieraan iets te veranderen. We maken werk van een kindvriendelijke dialoog over ruimte om samen met kinderen te komen tot een definitie, een ontwikkeling en een realisatie van een kwalitatief hoogwaardige openbare ruimte. Een openbare ruimte die aansluit bij de behoeften en wensen die kinderen en jongeren vandaag ervaren.

Een dialoog over ruimte:

- ▶ als proces van fysiek-ruimtelijke én sociale verandering.
- ▶ die aansluiting vindt bij de leefwereld van alle kinderen en jongeren.
- ▶ die kansen biedt aan kinderen en jongeren om actief deel te nemen en te hebben aan de vormgeving en ontwikkeling van hun leefomgeving.
- ▶ als forum voor duurzame stadsontwikkeling.

Voorwaarden:

1. Een gezamenlijk streven naar een Brussels Hoofdstedelijk Gewest op maat van kinderen en jongeren, waarbij wij in de eerste plaats focussen op ruimte.
2. Participatie van kinderen en jongeren bij de vormgeving van Brussel als grootstad, waarbij zowel fysieke, sociale en culturele processen van belang zijn.
3. Transversale samenwerkingsverbanden op verschillende niveaus om dit te realiseren. We mikken op een netwerk dat vorm krijgt vanuit de jeugd(sector), ontwerpers en beleidswereld en zo een belangrijk draagvlak kan vormen van het proces.

Vanuit dit netwerk ondersteunt het jeugdwerk kinderen en jongeren bij het uitdrukken van hun visie op ruimte door:

- ▶ Het onderkennen van de noden en behoeften van kinderen en jongeren. De jeugdsector kan een belangrijke signaalfunctie vervullen.
- ▶ Kinderen en jongeren te ondersteunen bij het formuleren en uitspreken van hun mening over ruimte.
- ▶ Het nemen van initiatief voor een dialoog over ruimte die kinderen en jongeren in contact brengt met verschillende actoren die mee beslissen over de vormgeving van de stad.
- ▶ Deze dialoog op te volgen en levendig te houden.

Vanuit dit netwerk kunnen architecten en stedenbouwkundigen:

- ▶ Kinderen en jongeren op een actieve en procesmatige manier betrekken bij processen van planning en vormgeving die zich voordoen op verschillende deelgebieden en schaalniveaus.
- ▶ Zelf de motor zijn achter samenwerkingsverbanden, waarbinnen inhoudelijk kennis en meningen over ruimte worden uitgewisseld en geïnterpreteerd in het project.
- ▶ Werk maken van een fysieke vertaling van de noden en wensen die kinderen en jongeren uitspreken tijdens sociale processen die voorafgaan of gelijklopen met fysiek-ruimtelijke veranderingsprocessen.

Vanuit dit netwerk bouwt de Brusselse beleidsector aan een kader dat dit proces:

- ▶ Ondersteunt, door kansen te geven aan lokale participatie-initiatieven en mee te bouwen aan een constructieve dialoog.
- ▶ Stimuleert, door zelf samenwerkingsverbanden aan te gaan met het oog op nieuwe participatie-initiatieven.
- ▶ Garandeert, door de creatie van een semiwettelijk kader waarbinnen kinderparticipatie kan plaatsvinden. Een dergelijk kader laat toe kinderen en jongeren te bevragen zowel in de onderzoeksfase als in de ontwerp- en uitvoeringsfase van een planningsinstrument of concreet plan van inrichting.

Doelstellingen op Lange Termijn:

1. Kansen creëren zodat kinderen en jongeren de komende jaren vanuit een eigen visie kunnen meepraten en meebeslissen over de vormgeving van de gehele publieke ruimte.
2. De uitspraken, meningen en ideeën van kinderen bundelen en verwerken in een kaart die het gehele Brusselse Hoofdstedelijk gewest overlapt. Vanuit die kaart kan een kindvriendelijke netwerk ontstaan dat bestaat uit functies, plekken en verbindende routes waarmee kinderen en jongeren een positieve band mee hebben of kunnen aangaan.
3. Op basis van dit netwerk voor verschillende niveaus en stedelijke ruimten initiatieven nemen voor de realisatie van een kindvriendelijk Gewest. Het kindvriendelijk netwerk hanteren bij de planning en (her)inrichting van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, zowel op een lokaal als regionaal niveau:
 - a. Het netwerk verwerft een plaats naast andere regionale planningsinstrumenten en kan er derhalve toe leiden nieuwe focussen te kiezen binnen het Brusselse stedenbouwkundig beleid.
 - b. Vanuit het kindvriendelijk netwerk krijgt een lokale en regionale dialoog kansen om uit te groeien tot een structureel kader waarbinnen kinderparticipatie geoperationaliseerd kan worden.
4. Voldoende ruimte laten om kinderparticipatie al dan niet met behulp van een kindvriendelijk netwerk, toe te laten bij toekomstige ruimtelijke ingrepen. We streven naar een grotere betrokkenheid van kinderen en jongeren bij stedenbouwkundige projecten in het hele proces: van onderzoeksfase tot evaluatiemoment. De inzet van kinderen en jongeren mag zich niet beperken tot speelpleintjes of skateparken. Ook andere projecten die plaatsvinden in hun leefomgeving moeten gekoppeld kunnen worden aan een participatietraject.

Doelstellingen op Korte Termijn:

Op korte termijn streven we door middel van Spreken Door Ruimte naar de ontwikkeling van een dialoog, een uitwisselingsmoment tussen de jeugdsector, beleidswereld en ontwerpers om dit manifest hanteerbaar te maken. Het ontmoetingsmoment vormt een springplank voor de verdere operationalisering van de bredere doelstellingen in dit manifest. In dialoog met de verschillende deelnemers gaan we op zoek naar instrumenten, een kader, samenwerkingsverbanden en strategieën om kinderparticipatie te organiseren.

- ¹ Yota! erkent het belang van jeugdwerkorganisaties voor kinder- en jongerenparticipatie bij de planning van de publieke ruimte. Op de studiedag "Spreken Door Ruimte" vroegen we aan verschillende actoren uit de jeugdsector hoe zij hier zelf over nadenken. Zij kwamen tot volgende conclusies:

 - ▶ Participatie moet zich lokaal, van onderuit als animatie kunnen realiseren. Dit vraagt om een omkadering van bovenaf.
 - ▶ Bij participatie staan kinderen en jongeren centraal. Dit betekent:
 - ▶ Een participatiemethodiek op maat van de kinderen en jongeren
 - ▶ Geen schijnparticipatie
 - ▶ Participatie veronderstelt een vertrouwensband met kinderen en jongeren
 - ▶ Verschillende actoren, organisaties moeten samenwerken om kinder- en jeugdparticipatie mogelijk te maken. Organisaties en samenwerkingsverbanden moeten zelf functioneren op een participatieve manier.

Wouter Vanderstede en Peter Dekeyser (2007) "Kind en Ruimte. Kindgerichte planning van publieke ruimte. Die Keure. Brugge
- ² Van Vliet W. (1980) "Het zekere voor het onzekere nemen? Over de inrichting van de vierde omgeving voor kinderen". In: Jeugd en Samenleving, Kinderen in hun Omgeving, jrg. 10.
- ³ Van Duijn Sara. (2004). "De stedelijke woonomgeving als speelruimte voor kinderen" .TU Delft. Delft.
- ⁴ Lynch Kevin. (1960); "The image of the city" Cambridge.
- ⁵ Arnstein, Sherry R. "A Ladder of Citizen Participation," Journal of the [American Planning Association](#), Vol. 35, No. 4, July 1969, pp. 216-224
- ⁶ Joris De Bleser is coördinator van de vzw Karuur, vroeger 'Ondersteuning van Lokale Jeugdparticipatie'. Zijn integrale bijdrage tijdens de studiedag is terug te vinden op onze website: www.jes.be.
- ⁷ De Staten-Generaal van Brussel bracht verschillende organisaties en Brusselaars van allerlei strekkingen samen tijdens tien discussieavonden. Op 25 april werd de Staten-Generaal afgesloten met een slotdebat en een bundeling van de conclusies. Info over het initiatief en zijn trekkers vindt u terug op de website: <http://www.etatsgenerauxdebruxelles.be/>
- ⁸ Staten-Generaal van Brussel, Onze passie voor de stad delen, Conclusies. Brussel, november 2008-april 2009.
- ⁹ BRAL vzw, Brussel Ecolopolis? Duurzame ideeën voor nieuwe wijken. Brussel, mei 2008, Bral vzw, p. 6
- ¹⁰ Gewestelijk Bestemmingsplan. Website: <http://www.pras.irisnet.be/PRAS/NL/Frame-menunl.htm>, laatst geconsulteerd op 3 maart 2009.
- ¹¹ Gewestelijk Ontwikkelingsplan. Website: <http://www.Gewop.irisnet.be>, laatst geconsulteerd op 3 maart 2009.
- ¹² Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Directie Studies en Planning. Website: http://www.brussel.irisnet.be/nl/region/region_de_bruelles-capitale.shtml, laatst geconsulteerd op 10 maart 2009.
- ¹³ Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Directie Stedenbouw, Bijzondere Bestemmingsplannen. Website: http://www.brussel.irisnet.be/nl/region/region_de_bruelles-capitale.shtml, laatst geconsulteerd op 10 maart 2009.
- ¹⁴ Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Het bestuur Ruimtelijke Ordening en Huisvesting: zijn opdrachten, programma's en activiteiten. Brussel, september 2008, p. 24.
- ¹⁵ De werkgroep Tijdelijk Gebruik (van Tour & Taxis) werd in het leven geroepen door Bral vzw. Naar aanleiding van het onderzoek met kinderen sloot Yota! zich aan bij deze werkgroep. Onze doelstelling is het organiseren van tijdelijke activiteiten op het terrein, afgestemd op de noden en behoeften van kinderen en jongeren, gekoppeld aan participatietrajecten.
- ¹⁶ Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Wijkcontract: handleiding. Brussel, 2003, p. 3.
- ¹⁷ Het concept 'Mini-Wijkcontract' werd ontwikkeld door de vzw Arkadia.be
- ¹⁸ BIM Leefmilieu Brussel – Brussels Instituut voor Milieubeheer, Het lastenboek. Wat is dat? Website: <http://www.leefmilieu-brussel.be/Templates/Professionnels/Informer.aspx?id=2318&langtype=2067>, laatst geconsulteerd op 10 maart 2009.
- ¹⁹ Bestek nr. B1/MRC/2006.0055 « Dr. Schweitzerplein »
- ²⁰ Els Cuisinier e.a., Weet ik veel! Handboek voor kinder- & jongerenparticipatie. Brussel, 2006, Uitgeverij Politeia, p. 8

